

VILNIAUS UNIVERSITETAS
FILOSOFIJOS FAKULTETAS
PSICHOLOGIJOS INSTITUTAS

KLINIKINĖS PSICHOLOGIJOS STUDIJŲ PROGRAMA

Adomas Gražinis

**Lietuvos didmiesčių ir regionų gyventojų savižudiškumo ir bendruomeninių
veiksnių ryšys**

Magistro darbas

Darbo vadovė: prof. habil. dr. Danutė Gailienė
Darbo konsultantė jei yra: dr. Jurgita Rimkevičienė

Vilnius
2026

TURINYS

SANTRAUKA	4
SVARBIAUSIOS SĄVOKOS.....	6
PRATARMĖ	7
1. ĮVADAS.....	8
1.1. Suicidiškumas ir jo sociokultūrinis kontekstas	8
1.1.1. Suicidiškumo samprata	8
1.1.2. Suicidiškumas kaip kompleksinis reiškinys.....	9
1.1.3 Demografiniai suicidiškumo skirtumai	9
1.1.4. Sociokultūrinio konteksto reikšmė suicidiškumui	10
1.2. Suicidiškumo situacija Lietuvoje.....	11
1.2.1 Su suicidiškumu susiję veiksniai Lietuvoje	11
1.3. Gyvenamoji vieta kaip suicidiškumo kontekstas.....	12
1.3.1 Gyvenamosios vietos klasifikavimas	12
1.3.2. Suicidiškumo paplitimas tarp gyvenamųjų vietų	13
1.3.3. Suicidiškumo paplitimas tarp gyvenamųjų vietų Lietuvoje.....	14
1.4. Bendruomenės samprata psichologijoje	15
1.4.1. Artimosios ir platesnės bendruomenės skirtis	15
1.5. Bendruomeniškumas ir tarpasmeniniai santykiai	16
1.5.1. Bendruomeniškumo jausmas.....	17
1.5.2. Psichologinių poreikių palaikymas ir trikdymas tarpasmeniniuose santykiuose	18
2. METODIKA.....	20
2.1. Tyrimo dalyviai.....	20
2.2. Tyrimo klausimynai	21
2.3. Tyrimo eiga	26

2.3. Duomenų analizės metodai	27
3. REZULTATAI.....	30
4. REZULTATŲ APTARIMAS	44
4.1. Tyrimo ribotumai	52
4.2. Tolimesnės tyrimų kryptys.....	53
4.3. Rekomendacijos	53
5. IŠVADOS	55
LITERATŪRA	56

SANTRAUKA

Lietuvos didmiesčių ir regionų gyventojų suicidiškumo ir bendruomeninių veiksmų ryšys;
Adomas Gražinis; Vilnius: Vilniaus universitetas, 2026, 67 psl.

Ivadas: Suicidiškumas siejasi ne tik su individualiais, bet ir su socialiniais bei bendruomeniniais veiksniais. Vis dėlto bendruomeninių veiksmų ryšys su suicidiškumu Lietuvos kontekste tyrinėtas mažai, ypač analizuojant gyvenamosios vietos skirtumus. Šiame darbe nagrinėjama, kaip suicidiškumas siejasi su bendruomeniškumo jausmu bei psichologinių poreikių palaikymu ir trikdymu tarpasmeniniuose santykiuose skirtingose gyvenamosiose Lietuvos vietose.

Metodika: Tyrime dalyvavo 1744 Lietuvos gyventojai nuo 18 iki 86 metų amžiaus ($M = 43,96$; $SD = 14,90$), iš jų 1272 moterys ir 472 vyrai. Duomenys buvo renkami elektroninės ir popierinės apklausos būdu, tyrime dalyvavo savanoriškai atrinkti įvairių gyvenamųjų vietų Lietuvos gyventojai. Bendruomeniškumo jausmui vertinti naudoti trumpasis bendruomeniškumo bei tarpasmeninio elgesio klausimynai, o suicidiškumui vertinti – savižudiškų minčių intensyvumo bei savižudiško elgesio – patikslintas klausimynai.

Rezultatai: Miestų gyventojai pasižymėjo mažesne savižudiškų minčių ir savižudiško elgesio rizika bei didesniu bendruomeniškumu nei didmiesčių gyventojai, o miesteliai/kaimai užėmė tarpinę padėtį. Moderacinės analizės rezultatai parodė, kad bendruomeniškumo šeimoje, autonomijos trikdymo ir kompetencijos trikdymo sąsajos su suicidiškumu buvo stipriausios didmiesčių grupėje, o miestų grupėje šie ryšiai buvo silpnesni. Tuo tarpu miestelių ir kaimų grupėje statistiškai reikšmingų skirtumų, lyginant su kitomis gyvenamosiomis vietomis, nenustatyta.

Išvados: Rezultatai rodo, kad bendruomeniškumo jausmas bei psichologinių poreikių palaikymas santykiuose gali būti svarbūs veiksniai aiškinant suicidiškumo skirtumus tarp gyvenamųjų vietų grupių. Tyrimas pabrėžia poreikį suicidiškumo prevencijoje daugiau dėmesio skirti ne tik individualiems rizikos veiksniams, bet ir bendruomeniniam bei tarpasmeniniam žmogaus santykių kontekstui.

Raktiniai žodžiai: suicidiškumas; bendruomeniškumo jausmas; psichologinių poreikių palaikymas ir trikdymas; tarpasmeniniai santykiai; gyvenamoji vieta.

ABSTRACT

Introduction: Suicidality is associated not only with individual factors, but also with social and community-related factors. However, the relationship between community factors and suicidality has received little attention in the Lithuanian context, especially when analysing differences between residential areas. This study examines how suicidality is associated with the sense of community and the support or thwarting of psychological needs in interpersonal relationships across different residential settings.

Methods: The study included 1744 Lithuanian residents aged 18 to 86 years ($M = 43,96$; $SD = 14,90$), including 1272 women and 472 men. Data were collected using online and paper-based questionnaires; therefore, the sample consisted of voluntarily recruited participants from different residential areas of Lithuania. The Brief Sense of Community Scale was used to assess the sense of community, while the Interpersonal Behaviours Questionnaire was used to evaluate the support and thwarting of psychological needs in interpersonal relationships. Suicidality was assessed using the Suicidal Ideation Attributes Scale and the Suicidal Behaviors Questionnaire-Revised.

Results: Residents of cities demonstrated lower suicidal ideation and behavior risk and a stronger sense of community compared to residents of major cities, while residents of rural areas occupied an intermediate position. Moderation analyses revealed that the associations of family sense of community, autonomy thwarting, and competence thwarting with suicidality were strongest in the major city group, whereas these associations were weaker among city residents. No statistically significant differences were found in the rural areas group when compared to other residential areas.

Conclusions: The findings suggest that the sense of community and the thwarting of psychological needs in interpersonal relationships may be important factors in explaining differences in suicidality across residential groups. The study highlights the importance of focusing not only on individual risk factors in suicide prevention, but also on the community and interpersonal context of human relationships.

Keywords: suicidality; sense of community; psychological need support and thwarting; interpersonal relationships; residential area.

SVARBIAUSIOS SĄVOKOS

Bendruomeniškumo jausmas (angl. *Sense of Community*) – subjektyvus priklausymo bendruomenei jausmas, apimantis suvokimą, kad žmogus yra svarbus bendruomenei ir jos nariams, jaučia emocinį ryšį su kitais bei tiki, kad bendruomenėje gali būti patenkinti svarbūs jo poreikiai (Peterson et al., 2008).

Psichologinių poreikių palaikymas ir trikdymas tarpasmeniniuose santykiuose (angl. *Need-supportive and need-thwarting interpersonal behavior*) - kitų žmonių elgesys, kuris gali palaikyti arba trikdyti žmogaus autonomijos, kompetencijos ir susietumo poreikius (Rocchi et al., 2017).

Bendruomeniškumas – žmogaus santykio su bendruomene ir kitais žmonėmis patyrimas, apimantis tiek bendruomeniškumo jausmą, tiek psichologinių poreikių palaikymą ir trikdymą tarpasmeniniuose santykiuose.

Savižudiškų minčių intensyvumas (angl. *Suicidal ideation severity*) – savižudiškų minčių dažnumo, kontroliuojamumo, artumo savižudiškam veiksmui, su mintimis susijusio emocinio distreso ir jų poveikio kasdieniam funkcionavimui per pastarąjį mėnesį visuma (Van Spijker et al., 2014).

Savižudiškas elgesys (angl. *Suicidal Behavior*) – su savižudybe susijusių minčių, ketinimų ir veiksmų visuma, apimanti savižudybės planavimą, mėginimus nusižudyti bei subjektyviai suvokiamą savižudybės riziką ateityje (Osman et al., 2001).

Suicidiškumas – įvairias savižudybės proceso formas apimantis reiškiny, apjungiantis savižudiškų minčių intensyvumą per pastarąjį mėnesį bei platesnę savižudiško elgesio riziką, susijusią su savižudiškomis mintimis, ketinimais ir savižudišku elgesiu.

PRATARMĖ

Net ir palaikydamas socialinius ryšius asmuo gali patirti vienišumą, atstūmimą ar nuolatinį spaudimą atitikti kitų lūkesčius (Norlin et al., 2025). Todėl suicidiškumo kontekste svarbu atkreipti dėmesį ne tik į tai, ar asmenį supa kiti žmonės, bet ir tai, kaip jis jaučiasi savo artimiausiuose santykiuose bei bendruomenėje. Lietuvos kontekste šie klausimai gali būti ypač aktualūs dėl reikšmingų socialinių ir kultūrinių pokyčių, vykusių po Nepriklausomybės atkūrimo. Po 1990 m. Lietuvoje vyko intensyvios socialinės transformacijos, pakeitusios ne tik ekonominę ir politinę sistemą, bet ir žmonių tarpusavio santykius, tapatumą bei bendruomeninį gyvenimą (Gailienė, 2015). Kartu su ekonominiais pokyčiais, socialiniu nesaugumu ir migracija dalis žmonių patyrė socialinį nestabilumą bei tarpusavio ryšių fragmentaciją. Tai galėjo paveikti ne tik objektyvų socialinių ryšių tinklą, bet ir subjektyvų priklausymo bendruomenei jausmą, kuris galėjo būti skirtingas tarp gyvenamųjų vietų. Gyvenamosiose vietose, kuriose silpnėja bendruomeniškumo jausmas, gali tapti sunkiau išlaikyti emocinio saugumo, priklausymo ir tarpusavio pasitikėjimo jausmą, kuris laikomas svarbiu apsauginiu veiksniu suicidiškumo kontekste (O'Connor & Kirtley, 2018). Kita vertus, skirtingose gyvenamosiose vietovėse šie procesai galėjo pasireikšti nevienodai, todėl bendruomeninių veiksnių reikšmė suicidiškumui taip pat gali skirtis.

Lietuvoje vis dar trūksta tyrimų, nagrinėjančių, kaip bendruomeniniai veiksniai siejasi su suicidiškumu tarp didmiesčių, miestų ir miestelių/kaimų gyventojų. Lieka neaišku, kokią reikšmę suicidiškumo kontekste turi bendruomeniškumo jausmas bei psichologinių poreikių palaikymas ar trikdymas artimiausiuose santykiuose skirtingose gyvenamosiose vietose ir kur gali slypėti prevencijos galimybės. Šiame darbe siekiama geriau suprasti, kaip bendruomeniškumo jausmas bei psichologinių poreikių palaikymas ir trikdymas tarpasmeniniuose santykiuose yra susiję su suicidiškumu skirtingose gyvenamosiose vietose.

Magistro darbas parengtas remiantis projekto „Asmens santykio su bendruomene savižudybės procese analizė: kur slypi prevencijos galimybės?“ duomenimis. Projektas finansuojamas Lietuvos mokslo tarybos lėšomis (sutarties Nr. S-MIP-24-77), projekto trukmė – 2024–2027 m. Darbo autorius projekte dalyvavo duomenų rinkimo, analizės ir rezultatų interpretavimo etapuose.

1. ĮVADAS

1.1. Suicidiškumas ir jo sociokultūrinis kontekstas

1.1.1. Suicidiškumo samprata

Suicidiškumas gali būti suprantamas kaip procesas, apimantis skirtingas formas bei intensyvumo lygius. Literatūroje kaip skirtingi šio proceso lygmenys dažniausiai išskiriamos savižudiškos mintys, savižudybės planavimas, mėginimai nusižudyti ir mirtys nuo savižudybės (O'Connor & Kirtley, 2018; Turecki & Brent, 2016). Šie suicidiškumo aspektai gali skirtis tiek savo intensyvumu, tiek psichologiniais ir socialiniais mechanizmais. Pavyzdžiui, dalis žmonių gali patirti pasikartojančias mintis apie savižudybę, tačiau niekada nepereiti prie savižudiško elgesio, tuo tarpu kitiems suicidiškumas gali progresuoti iki planavimo ar mėginimo nusižudyti. Skirtingi suicidiškumo lygmenys leidžia analizuoti nevienodus suicidiškumo proceso aspektus. Įvykusios savižudybės dažniausiai vertinamos epidemiologiniu lygmeniu, analizuojant mirtingumo rodiklius ir demografinius skirtumus, tuo tarpu savižudiškos mintys, ketinimai ar ankstesni savižudybės bandymai suteikia daugiau galimybių tirti su suicidiškumu susijusius psichologinius bei socialinius mechanizmus (Nock et al., 2008). Dėl to suicidiškumo tyrimuose dažnai orientuojamasi į savižudiškų minčių intensyvumą bei platesnę savižudiško elgesio riziką, kurios gali padėti geriau suprasti ankstesnius suicidiškumo proceso etapus bei su jais susijusius rizikos ir apsauginius veiksnius.

Suicidiškumo procese taip pat svarbu atskirti savižudiškų minčių intensyvumą ir platesnę savižudiškumo rizikos sampratą. Savižudiškų minčių intensyvumas suprantamas kaip minčių apie savižudybę dažnumas, sunkumas jas kontroliuojant, su šiomis mintimis susijusi kančia bei jų poveikis kasdieniam funkcionavimui per pastarąjį mėnesį (Van Spijker et al., 2014). Tuo tarpu platesnė savižudiškumo rizika apima ir kitus aspektus: mėginimus nusižudyti, savižudiškų minčių dažnumą per pastaruosius metus, kalbėjimą apie ketinimą nusižudyti bei subjektyviai suvokiamą savižudybės tikimybę ateityje (Osman et al., 2001). Šiame darbe visas savižudybės proceso kontinuumas - nuo savižudiškų minčių iki savižudiško elgesio rizikos - apibrėžiamas bendra suicidiškumo sąvoka. Toks skirstymas leidžia vertinti tiek pastaruoju metu patiriamas savižudiškas mintis, tiek platesnę ir su elgesiu ar veiksmais susijusią savižudiškumo riziką.

1.1.2. Suicidiškumas kaip kompleksinis reiškinys

Suicidiškumo procesas yra kompleksinis reiškinys, kylantis iš tarpusavyje susijusių biologinių, psichologinių ir socialinių veiksnių sąveikos. Šiame procese, skirtingi veiksniai gali veikti tiek kaip rizikos, tiek kaip apsauginiai elementai, priklausomai nuo jų kombinacijos ir konteksto. Pavyzdžiui, biologiniu lygmeniu išskiriami genetiniai pažeidžiamumo veiksniai, neurobiologiniai procesai bei psichikos sutrikimai, ypač depresija ir priklausomybės, kurie gali didinti savižudiško elgesio riziką (Turecki & Brent, 2016). Šie veiksniai atsiskleidžia sąveikoje su psichologiniais procesais, tokiais kaip beviltiškumo išgyvenimas ar emocinis skausmas (O'Connor & Kirtley, 2018). Tuo pat metu socialinis kontekstas - įskaitant tarpasmeninių santykių kokybę, socialinę paramą, ekonominį saugumą ar patiriamas gyvenimo krizes - gali arba amortizuoti šių vidinių procesų poveikį, arba, priešingai, jį sustiprinti (Zalsman et al., 2016). Stiprūs socialiniai ryšiai, priklausymo jausmas ir socialinė integracija laikomi apsauginiais, mažinančiais suicidiškumo riziką, tuo tarpu socialinė izoliacija, vienišumas ar silpni bendruomeniniai ryšiai yra siejami su padidėjusia rizika (Van Orden et al., 2010). Taigi suicidiškumo kompleksiskumas atsiskleidžia ne tik per skirtingų veiksnių įvairovę, bet ir per jų nuolatinę tarpusavio sąveiką bei priklausomybę nuo platesnio socialinio ir bendruomeninio konteksto.

1.1.3 Demografiniai suicidiškumo skirtumai

Suicidiškumo paplitimo kontekste svarbūs yra amžiaus ir lyties kintamieji. Daugelis tyrimų rodo, kad vyrai dažniau nei moterys nusižudo, tuo tarpu moterys dažniau patiria savižudiškas mintis ir bando nusižudyti - šis reiškinys apibūdinamas kaip „lyčių paradoksas“ (Canetto & Sakinofsky, 1998; Schrijvers et al., 2012): vyrai miršta nuo savižudybių beveik du kartus dažniau visame pasaulyje (vidutinis santykis siekia 1,8:1), o Europoje ir didelių pajamų šalyse šis atotrūkis yra dar didesnis ir siekia apie 4:1 (Barrigon & Cegla-Schvartzman, 2020). Tai iš dalies aiškinama tuo, kad vyrai dažniau renkasi letalesnius metodus, tokius kaip pasikorimas ar šaunamieji ginklai, tuo tarpu moterys dažniau renkasi apsinuodijimą, nors net ir naudojant tą patį metodą, vyrų savižudiški veiksmai dažniau baigiasi mirtimi nei moterų (Barrigon & Cegla-Schvartzman, 2020). Teigiama, kad vyrai rečiau kreipiasi pagalbos ir yra linkę slopinti emocinius sunkumus, kas gali būti siejama su sociokultūriniais ypatumais (Olliffe et al., 2019; Schrijvers et al., 2012). Tuo tarpu moterys dažniau patiria vidinius neigiamus išgyvenimus, kurie gali pasireikšti savižudiškomis mintimis ar bandymais, tačiau dažniau ieško socialinės paramos, kas gali veikti kaip apsauginis veiksnys (Canetto & Sakinofsky, 1998).

Kalbant apie amžiaus skirtumus, pasauliniu mastu metinis savižudybių rodiklis 70 metų ir vyresnių asmenų grupėje yra didžiausias (27,45 atvejai 100 000 gyventojų), palyginti su 16,2 atveju 50–69 metų grupėje ir 11,6 atvejais 15–49 metų grupėje (Beghi et al., 2021), nors jaunesnėse amžiaus grupėse savižudybė išlieka viena pagrindinių mirties priežasčių (Cabello et al., 2020). Kai kuriose šalyse (pavyzdžiui, Centrinėje ir Pietų Amerikoje bei dalyje Rytų Europos) didžiausias savižudybių pikas fiksuojamas jaunesniame ar vidutiniame amžiuje, o vyresniame amžiuje rodikliai netgi mažėja (Shah, 2007). Išskiriami ir ryškūs skirtumai tarp minčių apie savižudybę ir patys bandymų paplitimai: kai kuriose šalyse vyresniems asmenims (65+) būdingos dažnesnės savižudiškos mintys, ypač pasyvus noras mirti, lyginant su jaunesniais suaugusiaisiais, o savižudybės bandymai dažniau nustatomi jaunesnėse amžiaus grupėse (Cabello et al., 2020).

Šie duomenys rodo, kad suicidiškumo paplitimas gali reikšmingai skirtis priklausomai nuo lyties ir amžiaus, todėl analizuojant kitų psichologinių ar socialinių veiksnių sąsajas su suicidiškumu svarbu atsižvelgti į šiuos demografinius kintamuosius.

1.1.4. Sociokultūrinio konteksto reikšmė suicidiškumui

Savižudybių rodikliai tarp skirtingų šalių reikšmingai skiriasi, todėl svarbu analizuoti, kaip suicidiškumas siejasi su konkrečiu sociokultūriniu kontekstu. Pavyzdžiui, Lietuva ilgą laiką pirmavo pasaulyje pagal savižudybių skaičių (34,1/100 000), tuo tarpu Rytų Viduržemio jūros regiono šalyse rodikliai buvo vieni žemiausių (apie 3,8–5,6) (Värnik, 2012). Tokie skirtumai rodo, kad savižudybių paplitimas gali varijuoti kelis kartus net tarp panašaus ekonominio išsivystymo šalių ir vien ekonominiai ar biologiniai veiksniai nėra pakankami šiems netolygumams paaiškinti (Turecki & Brent, 2016). Sociokultūrinė aplinka taip pat formuoja skirtingus suicidiškumo modelius įvairiose amžiaus grupėse: pavyzdžiui, Pietų Europos šalyse (Italijoje, Ispanijoje, Portugalijoje) fiksuojami labai žemi jaunimo savižudybių rodikliai, tačiau rizika dramatiškai išauga vyresniame amžiuje. Tuo tarpu anglosaksiškose šalyse (Kanadoje, Naujojoje Zelandijoje, Australijoje) stebimas priešingas vaizdas - čia suicidiškumas labiau paplitęs tarp jaunų žmonių - šie dėsningumai yra įsišakniję šalių kultūriniuose veiksmuose ir tradicijose (De Leo & Altin, 2025). Be to, kultūriniai skirtumai atsispindi ir savižudybės proceso interpretacijose. Vakarų šalyse didžioji dalis savižudybių siejama su psichikos sutrikimais, tuo tarpu kai kuriose Azijos šalyse šis ryšys nurodomas rečiau, o didesnis dėmesys skiriamas situaciniams ir socialiniams veiksniams, tokiems kaip impulsyvumas, tarpasmeniniai konfliktai ar socialinis spaudimas (Snowdon, 2018). Ne mažiau svarbus yra ir prieinamų savižudybės priemonių vaidmuo: skirtinguose

regionuose vyrauja skirtingi metodai - nuo pesticidų naudojimo kaimiškose Azijos vietovėse ar anglies deginimo būdo Rytų Azijoje iki šaunamųjų ginklų naudojimo Jungtinėse Amerikos Valstijose (Värnik, 2012). Taigi, suicidiškumo skirtumai tarp šalių atspindi ne tik nevienodą šio reiškinio paplitimą, bet ir gilesnius jo skirtumus - nuo rizikos veiksnių pobūdžio iki savižudiško elgesio raiškos formų ir interpretacijų. Šie skirtumai rodo, kad suicidiškumas skirtingose visuomenėse gali pasireikšti nevienodai, todėl svarbu šį reiškinį analizuoti konkrečiame socialiniame ir kultūriniame kontekste.

1.2. Suicidiškumo situacija Lietuvoje

Savižudybės Lietuvoje išlieka viena rimčiausių visuomenės sveikatos problemų, o šalies rodikliai jau kelis dešimtmečius - tarp aukščiausių Europoje. Nors nuo XXI a. pradžios stebimas nuoseklus savižudybių rodiklių mažėjimas, Lietuva ir toliau reikšmingai viršija Europos Sąjungos vidurkį (Eurostat, 2025). Naujausi Higienos instituto duomenys taip pat rodo, kad, nepaisant mažėjimo tendencijų, savižudybių skaičius Lietuvoje išlieka aukštas ir kasmet sudaro reikšmingą visų mirčių dalį (Higienos institutas, n.d.). Vis dėlto oficialūs savižudybių rodikliai atspindi tik dalį platesnio savižudiškumo fenomeno. Kadangi mirtis nuo savižudybės laikoma galutiniu suicidinio kontinuumo tašku, šį kontinuumą sudaro ir gerokai dažnesni savižudybės mėginimai bei suicidinės mintys (Turecki & Brent, 2016). Lietuvoje atlikti tyrimai rodo, kad savižudiškų minčių paplitimas yra itin aukštas: daugiau nei pusė suaugusiųjų nurodo bent kartą gyvenime turėję savižudiškų minčių, o daugiau nei ketvirtadalis tokių minčių patyrė per pastaruosius metus - šie rodikliai kelis kartus viršija tarptautinius vidurkius ir kai kuriais atvejais prilygsta psichiatrinių imčių duomenims Vakarų šalyse (Gailienė et al., 2022). Taip pat apie 5% gyventojų yra mėginę nusižudyti, o tai rodo, kad vertinant visą suicidinį kontinuumą suicidiškumo mastas Lietuvoje yra didesnis, nei galima spręsti vien iš mirtingumo statistikos. Svarbu pažymėti, kad net ir šie rodikliai gali nevisiškai atspindėti realaus problemos masto: dalis savižudybių gali būti neidentifikuojamos ir priskiriamos „neaiškaus ketinimo“ mirties kategorijoms, todėl oficiali statistika gali nuvertinti tikrąjį savižudybių paplitimą (Skruibis et al., 2021).

1.2.1 Su suicidiškumu susiję veiksniai Lietuvoje

Su suicidiškumu Lietuvoje susiję veiksniai yra daugialypiai ir apima demografinius, socialinius bei ekonominius aspektus, kurie tarpusavyje sąveikauja ir formuoja skirtingus rizikos profilius. Vienas ryškiausių dėsningumų kaip ir kitose šalyse yra lyčių skirtumai: vyrų savižudybių rodikliai Lietuvoje

kelis kartus viršija moterų rodiklius, o skirtingais laikotarpiais šis santykis svyravo nuo maždaug 3,9 iki daugiau nei 5 kartų, nors moterys dažniau išreiškia mintis apie savižudybę (Lange et al., 2021). Šis disbalansas aiškinamas ne tik didesniu letalesnių metodų pasirinkimu, bet ir su kitais veiksniais, susijusiais su tradicinėmis vyriškumo normomis - emocijų slopinimu, stojiškumu ir mažesniu polinkiu ieškoti pagalbos, kas gali didinti savižudiško elgesio riziką (Rimkevičienė et al., 2024).

Analizuojant savižudiškumą per amžiaus prizmę, Lietuvoje taip pat stebimas tam tikras paradoksas: nors savižudybių mirtingumas yra didžiausias vyresnio amžiaus asmenų grupėse, ypač tarp 70 metų ir vyresnių asmenų, savižudiškos mintys ir mėginimai nusižudyti dažniau nustatomi jaunesnių suaugusiųjų grupėse (Skruibis et al., 2021; Vasiljevaitė et al., 2019). Skirtinguose gyvenimo etapuose veikia nevienodi rizikos mechanizmai: jaunesniame amžiuje svarbesni gali būti psichologiniai ir tarpasmeniniai veiksniai, tokie kaip impulsyvumas ar žema savivertė, tuo tarpu vyresniame amžiuje didesnę reikšmę gali įgauti ilgalaikiai socialiniai, sveikatos ir netekčių veiksniai, susiję su suicidiškumu (Gailienė et al., 2022). Vyresnio amžiaus žmonės taip pat gali susidurti ir su stipresne psichikos sveikatos stigma, mažesniu pasitikėjimu kitais bei ribotesnėmis emocinės paramos galimybėmis.

Taip pat svarbiu suicidiškumo veiksniais laikomas ir savikritiškas perfekcionizmas, siejamas su stipria savikritika, abejojimu savo veiksmais bei aukštais sau keliamais standartais (Rimkevičienė et al., 2024). Tokios nuostatos gali apsunkinti emocinį atvirumą, paskatinti savarankiško problemų sprendimo bei pagalbos neieškojimo tendencijas (Dadašev et al., 2016) ir trukdyti artimų socialinių ryšių kūrimui, todėl socialiniai ir bendruomeniniai veiksniai Lietuvoje gali būti ypač svarbūs analizuojant suicidiškumo riziką. Be to, Lietuvoje suicidiškumo skirtumai dažnai analizuojami per demografinius ar struktūrinius rodiklius, tačiau mažiau dėmesio skiria bendruomeniniams veiksniams analizuoti ir kaip žmonės subjektyviai patiria savo artimus socialinius ryšius.

1.3. Gyvenamoji vieta kaip suicidiškumo kontekstas

1.3.1 Gyvenamosios vietos klasifikavimas

Nors dažnai tyrimuose gyvenamoji vieta analizuojama naudojant dichotominį didmiesčių-regionų skirstymą, svarbu pabrėžti, kad toks klasifikavimas gali būti supaprastintas ir ne visada atspindėti realius teritorinius bei socialinius skirtumus. Urbanizacija yra daugiamatė ir kontinuumo pobūdžio ir gali būti apibūdinama remiantis skirtingais kriterijais, tokiais kaip gyventojų tankis, teritorinė struktūra, paslaugų prieinamumas ar susisiekimo galimybės (Helbich et al., 2017). Dėl šios priežasties dalis tyrimų

taiko išsamesnes klasifikacijas, išskirdami kelis urbanizacijos lygius, pavyzdžiui, skirtingo dydžio miestus ir kaimiškas teritorijas, kas leidžia tiksliau atskleisti teritorinius savižudiškumo skirtumus (Ivey-Stephenson et al., 2023). Šiame darbe išskiriamos trys gyvenamųjų vietų grupės. Pirmajai kategorijai - didmiesčiams - priskiriami didžiausi Lietuvos miestai (Vilnius, Kaunas ir Klaipėda), pasižymintys aukštu urbanizacijos lygiu, dideliu gyventojų tankiu ir plačia paslaugų infrastruktūra. Antroji kategorija apima miestus-savivaldybių centrus (pvz., Alytus, Mažeikiai), kurie pasižymi vidutiniu urbanizacijos lygiu, mažesniu gyventojų tankiu bei ribotesnėmis, tačiau vis dar reikšmingomis socialinėmis ir ekonominėmis funkcijomis. Trečiajai kategorijai priskiriamos miestelių ir kaimų teritorijos (pvz., Babtai), kurioms būdingas žemas urbanizacijos lygis, mažas gyventojų tankis, ribota infrastruktūra ir didesni fiziniai bei socialiniai atstumai tarp gyventojų. Toks skirstymas gali leisti nuosekliau atskleisti gyvenamųjų vietų skirtumus ir tiksliau analizuoti, kaip skirtingo urbanizacijos lygio aplinkos gali būti susijusios su savižudiškumu.

1.3.2. Suicidiškumo paplitimas tarp gyvenamųjų vietų

Tarptautiniai tyrimai nuosekliai rodo, kad suicidiškumo paplitimas reikšmingai skiriasi ne tik tarp šalių, bet ir jų viduje - tarp skirtingų regionų bei gyvenamųjų vietovių tipų. Epidemiologiniai duomenys atskleidžia, kad savižudybių rodikliai gali varijuoti net kelis kartus tarp skirtingų teritorinių vienetų, o šie skirtumai gali išlikti stabilūs laikui bėgant, nepriklausomai nuo bendrų nacionalinių tendencijų (Rehkopf & Buka, 2006). Regioniniai skirtumai fiksuojami tiek tarp didesnių administracinių vienetų (pvz., regionų), tiek smulkesniu lygmeniu - tarp miestų ar net atskirų bendruomenių, kas rodo, kad savižudiškumas yra jautrus lokaliai aplinkos ypatumams (Burrows & Laflamme, 2006). Vienas iš išskiriamų pasikartojančių dėsningumų savižudybės rodikliuose yra skirtumai tarp urbanizuotų vietovių ir regionų. Daugelyje šalių nustatyta, kad savižudybių rodikliai yra aukštesni kaimo ar mažiau urbanizuotose teritorijose, palyginti su didmiesčiais (Cheong et al., 2012; Ivey-Stephenson et al., 2023). Pavyzdžiui, Jungtinėse Amerikos Valstijose savižudybių rodikliai nuosekliai išlieka didesni regiono teritorijose nei didžiuosiuose miestuose, o šis skirtumas laikui bėgant dar labiau didėja (Ivey-Stephenson et al., 2023). Panašios tendencijos nustatomos ir kitose šalyse, nors kai kuriose kultūrinėse aplinkose gali būti stebimi ir priešingi modeliai arba mažesni skirtumai, kas rodo, kad šis santykis nėra universalus (Casant & Helbich, 2022; Yip et al., 2000). Taigi, savižudiškumo skirtumai tarp regionų ir gyvenamųjų vietovių yra nuosekliai fiksuojamas ir empiriškai pagrįstas reiškinys, tačiau šie skirtumai nėra universalūs ir vienareikšmiai.

Vienas iš šių skirtumų aiškinančių aspektų yra urbanizacijos ir migracijos poveikis socialinių ryšių struktūrai. Urbanizuotose vietovėse socialiniai ryšiai dažniau apibūdinami kaip mažiau stabilūs ir labiau fragmentuoti, nepaisant didesnio potencialių socialinių kontaktų skaičiaus (Bandile, 2024), tuo tarpu mažiau urbanizuotose teritorijose bei regionuose socialiniai tinklai gali būti glaudesni, tačiau jautresni migracijai, gyventojų mažėjimui bei kitiems socialiniams ir ekonominiams pokyčiams (Llorent-Bedmar et al., 2021; Judd et al., 2006). Svarbus tarpinis mechanizmas, jungiantis šiuos procesus su savižudiškumu, yra socialinė izoliacija, kuri gali pasireikšti skirtingomis formomis: kaimiškose vietovėse ji dažniau siejama su geografiniu atokumu, mažesniu socialinių kontaktų skaičiumi ir ribota prieiga prie paslaugų, o urbanizuotose - su socialiniu anonimiškumu ir silpnais tarpasmeniniais ryšiais (Helbich et al., 2017; Hirsch & Cukrowicz, 2014).

1.3.3. Suicidiškumo paplitimas tarp gyvenamųjų vietų Lietuvoje

Lietuvoje suicidiškumo paplitimas pasižymi ryškiais teritoriniais netolygumais, kurie atsiskleidžia tiek lyginant skirtingus regionus, tiek skirtingų tipų gyvenamąsias vietas. XX a. pabaigoje savižudybių mirtingumas kaimo vietovėse buvo didesnis nei miestuose (Kalediene & Petrauskienė, 2004), o naujesni tyrimai patvirtina, kad šie skirtumai išlieka ir yra ypač ryškūs tarp vyrų: 2011–2017 m. duomenys rodo, kad 30–64 metų kaimo vyrai turi reikšmingai didesnę savižudybės riziką nei gyvenantys tiek didmiesčiuose, tiek miestuose - šis skirtumas išlieka net kontroliuojant pagrindinius sociodemografinius veiksnius (Jasilionis et al., 2020). Be to, nustatyta, kad net į miestus persikėlę kaimo kilmės asmenys išlaiko padidėjusią savižudybės riziką, kas rodo ilgalaikį gyvenamosios aplinkos poveikį. Nors kai kurie tyrimai rodo, kad bendras savižudybių skaičius gali būti panašus tarp miestų ir kaimų, skirtumai išryškėja vertinant rizikos pasiskirstymą pagal lytį, amžių ar socialinį statusą (Vasiljevaitė et al., 2019).

Savižudybių paplitimas skiriasi ir tarp savivaldybių (Jasilionis et al., 2020), kas leidžia daryti prielaidą apie vietinio konteksto - ekonominių sąlygų, socialinės infrastruktūros ar bendruomenės struktūros - reikšmę. Kaip ir minėta, Lietuvoje egzistuoja pagalbos paieškos kliūtys, susijusios su nepasitikėjimu kitais, stigmatizuojančiomis nuostatomis ir įsitikinimu, kad problemas reikia spręsti savarankiškai (Dadašev et al., 2016). Tai gali reikšti, kad net esant paslaugoms, jos gali būti nevienodai prieinamos skirtingose gyvenamosiose vietovėse - ypač ten, kur socialiniai tinklai yra riboti arba kur vyrauja stipresnė stigmą bei silpnas bendruomeniškumo ir pasitikėjimo kitais jausmas.

Analizuojant gyvenamųjų vietų skirtumus savižudybių būduose atkreipiamas dėmesys, jog kaimo gyventojai dažniau renkasi letalesnius metodus, ypač pasikirimą, kuris Lietuvoje apskritai dominuoja ir yra labiau paplitęs tarp vyrų, vyresnio amžiaus bei mažesnio išsilavinimo grupių (Starkuviene et al., 2006). Tačiau savižudybių skaičių skirtumai tarp gyvenamųjų vietų negali būti paaiškinti vien techniniu metodų prieinamumu ir gali atspindėti platesnius socialinius, kultūrinius bei psichologinius procesus, todėl prevencinės priemonės turėtų būti pritaikomos atsižvelgiant į regioninius ypatumus (Starkuviene et al., 2006).

1.4. Bendruomenės samprata psichologijoje

Bendruomenė psichologijoje apibrėžiama ne tik kaip žmonių grupė, susieta su konkrečia geografinė vieta, bet kaip socialinė sistema, kurią sudaro tarpusavyje susijusių individų ryšiai ir sąveikos (Neal & Neal, 2014). Socialinės grupės gali būti grindžiamos ne tik bendra gyvenamąja vieta, bet ir bendra patirtimi ar tarpusavio ryšiais, kurie gali egzistuoti nepriklausomai nuo fizinio artumo (Collins et al., 2018).

Bendruomenė nėra vienalytė - ji gali pasireikšti įvairiomis formomis ir lygmenimis. Literatūroje išskiriami skirtingi jos tipai, kurie skiriasi struktūra, funkcijomis ir santykių pobūdžiu. Vieni jų grindžiami artimais tarpasmeniniais ryšiais, pavyzdžiui, šeimos ar draugų kontekste, kiti apima platesnius socialinius darinius, tokius kaip kaimynystė, darbo aplinka ar institucijos (Dalton et al., 2007).

1.4.1. Artimosios ir platesnės bendruomenės skirtis

Bendruomenė gali būti diferencijuojama pagal socialinio artumo lygmenį, išskiriant artimesnes ir tolimesnes bendruomenes. Artimesnės bendruomenės apima socialines grupes, su kuriomis individas palaiko tiesioginį, reguliarų ir emociškai reikšmingą kontaktą, tokias kaip šeima ar artimi draugai (Graziani et al., 2022). Šių grupių nariai paprastai tarpusavyje bendrauja, kuria glaudžius ryšius ir sudaro pagrindinę kasdienės socialinės patirties aplinką. Tuo tarpu tolimesnės bendruomenės apima platesnius socialinius darinius - kaimynystę, regioną, tautą - kuriuose individas negali tiesiogiai sąveikauti su dauguma kitų narių, o ryšiai yra labiau abstraktūs, simboliniai ir grindžiami socialine tapatybe ar priklausymo jausmu. Šis skirstymas glaudžiai siejasi su ekologiniais modeliais, kuriuose socialinė aplinka suvokiama kaip daugiasluoksnė sistema - nuo artimiausių, kasdinių sąveikų iki platesnių socialinių struktūrų (Bronfenbrenner, 1979). Artimosios bendruomenės (pvz., šeima, bendraamžiai)

tiesiogiai veikia individo psichologinę būklę, nes jos užtikrina nuolatinę socialinę sąveiką, emocinį palaikymą ir priklausymo patirtį (Tough et al., 2017). Pavyzdžiui, šeima laikoma pirmine socialine sistema, kurioje formuojasi pagrindiniai socialiniai ryšiai ir elgesio modeliai - ji suteikia ne tik materialinę ar praktinę pagalbą, bet ir emocinį saugumą bei stabilumą (Patterson & Margolis, 2023). Draugai sudaro kitą svarbią artimosios bendruomenės dalį, papildančią šeimos teikiamą paramą (Li et al., 2025). Tuo tarpu tolimesnės bendruomenės asmenį gali veikti netiesiogiai - per bendras normas ar kolektyvinę tapatybę, kurios gali turėti tiek teigiamą, tiek neigiamą poveikį gerovei, priklausomai nuo konteksto (Fowler Davis & Davies, 2025; Kim et al., 2020). Tarkime kaimynystės socialinė sanglauda gali skatinti priklausymo jausmą ir psichologinę gerovę, tačiau kartu gali veikti ir kaip socialinio spaudimo perdavimo mechanizmas.

Atsižvelgiant į šiuos skirtumus, šiame tyrime bendruomenė suprantama kaip artimoji bendruomenė, apimanti glaudžiausius individo socialinius ryšius - šeimą ir draugus. Toks pasirinkimas grindžiamas tuo, kad būtent artimosios bendruomenės pasižymi didžiausiu emociniu artumu ir tiesioginiu poveikiu individo kasdieniui patirčiai bei psichologinei būklei. Vis dėlto svarbu pabrėžti, kad šios artimosios bendruomenės ryšiai neegzistuoja izoliuotai. Jie formuojasi ir funkcionuoja platesniame sociokultūriniame kontekste, todėl neišvengiamai yra veikiami tolimųjų bendruomenių - tokių kaip kaimynystė, regionas ar visuomenė plačiąja prasme. Platesnės socialinės struktūros gali netiesiogiai veikti artimuosius ryšius per socialines normas, vertybes, pagalbos prieinamumą ar bendruomeninius resursus (Kim et al., 2020). Kitaip tariant, nors analitinio dėmesio centre yra artimoji bendruomenė kaip tiesioginio poveikio lygmuo, jos veikimas gali būti adekvačiai suprantamas tik platesniame socialiniame kontekste. Tokia perspektyva leidžia derinti skirtingus bendruomenės analizės lygmenis: tolimosios bendruomenės veikia kaip struktūrinis fonas, o artimosios - kaip tiesioginis kasdienės patirties ir psichologinio funkcionavimo kontekstas. Šis požiūris svarbus analizuojant skirtumus tarp skirtingų gyvenamųjų vietovių, nes regioniniai ar bendruomeniniai ypatumai gali atsispindėti per artimiausių socialinių ryšių kokybę ir prieinamumą.

1.5. Bendruomeniškumas ir tarpasmeniniai santykiai

Šiame tyrime bendruomeniškumas suprantamas kaip konstruktas, apimantis dvi tarpusavyje susijusias dalis: bendruomeniškumo jausmą bei psichologinių poreikių palaikymą ir trikdydą tarpasmeniniuose santykiuose.

1.5.1. Bendruomeniškumo jausmas

Bendruomeniškumo jausmas gali būti apibūdinamas kaip priklausymo bendruomenei jausmas, suvokimas, kad žmogus yra svarbus bendruomenei ir jos nariams, bei tikėjimas, kad bendruomenėje gali būti patenkinti svarbūs individo poreikiai (Peterson et al., 2008). Tai reiškia, kad norint suprasti bendruomenės vaidmenį suicidiškumo kontekste, svarbu analizuoti ne tik formalią bendruomenės struktūrą, bet ir tai, kaip žmogus patiria savo santykį su kitais žmonėmis bei bendruomene. Vienas pirmųjų socialinių ryšių svarbą suicidiškumo kontekste sistemiškai aprašė prancūzų sociologas Durkheim (2005), savižudybę aiškindamas kaip socialinį reiškinį, glaudžiai susijusį su individo ryšiais su bendruomene. Autorius teigė, kad savižudybių rodikliai atspindi platesnius socialinius procesus bei kolektyvinės tvarkos ypatumus. Durkheim naudojo socialinės integracijos sąvoką, kuri siejama su tuo, kiek žmogus jaučiasi susijęs su kitais žmonėmis, įtrauktas į socialinį gyvenimą bei priklausantis bendruomenei. Ši samprata glaudžiai siejasi ir su šiuolaikiniu bendruomeniškumo jausmo supratimu. Vien objektyvus socialinių ryšių egzistavimas ar jų kiekis nebūtinai reiškia, kad žmogus patiria bendruomeniškumo jausmą. Asmuo gali palaikyti socialinius kontaktus, tačiau kartu nepatirti priklausymo, emocinio artumo ar bendruomeniškumo jausmo (Norlin et al., 2025). Kai socialiniuose ryšiuose nejaučiamas bendruomeniškumas, didėja izoliacijos, atsiskyrimo ir vienišumo patyrimas, kuris gali būti susijęs su didesne suicidiškumo rizika. Tuo tarpu stipresnis bendruomeniškumo jausmas siejamas su artimesniais tarpasmeniniais ryšiais, stipresniu priklausymo jausmu (Kołodziej-Sarzyńska et al., 2019). Visgi, tyrimai parodė, jog socialinė integracija nėra suprantama kaip vienareikšmiškai apsauginis veiksnys (Abrutyn & Mueller, 2016): vėlesnės teorinės interpretacijos pabrėžia, kad per didelė ar pernelyg intensyvi integracija taip pat gali būti problemiška. Tankūs, uždari socialiniai ryšiai gali riboti individualią autonomiją, sustiprinti socialinę kontrolę ir padidinti spaudimą atitikti kolektyvinius lūkesčius. Taigi, bendruomeniškumo jausmas apima ne tik socialinių ryšių buvimą, bet ir subjektyvų bendruomeniškumo jausmą. Vis dėlto, žmogus gali jaustis bendruomenės dalimi, tačiau kartu santykiuose patirti kritiką, kontrolę, emocinį atstūmimą ar spaudimą. Dėl šios priežasties analizuojant bendruomenės vaidmenį suicidiškumo kontekste svarbu vertinti ne tik priklausymo bendruomenei jausmą, bet ir psichologinių poreikių palaikymą bei trikdymą tarpasmeniniuose santykiuose.

1.5.2. Psichologinių poreikių palaikymas ir trikdymas tarpasmeniniuose santykiuose

Psichologinių poreikių palaikymas ir trikdymas tarpasmeniniuose santykiuose yra kitas svarbus bendruomeniškumo aspektas. Pagal savideterminacijos teoriją, psichologinei gerovei svarbūs autonomijos, kompetencijos ir susietumo poreikiai (Ryan & Deci, 2000). Autonomija siejama su galėjimu būti savimi ir veikti pagal savo vertybes, kompetencija - su veiksmingumu bei savo vertės jausmu, o susietumas - su emociniu artumu ir priėmimu, todėl santykiai, kuriuose žmogus gali laisvai reikšti save, jaustis vertinamas bei emociškai priimtas, laikomi palaikančiais šiuos psichologinius poreikius. Tuo tarpu santykiai, kuriuose žmogus nuolat patiria kritiką, kontrolę, nuvertinimą ar emocinį atstūmimą iš kitų, gali trikdyti pagrindinių psichologinių poreikių tenkinimą. Ilgalaikis šių psichologinių poreikių trikdymas yra susijęs su didesniu psichologiniu distresu, depresijos simptomais (Ravn, 2024), o poreikių tenkinimas – su geresne psichologine savijauta ir mažesniu suicidiškumu (Tucker & Wingate, 2014). Pavyzdžiui, bendras autonomijos, kompetencijos ir susietumo poreikių patenkinimas yra reikšmingai susijęs su mažesne suicidinių minčių rizika, šis ryšys iš dalies paaiškinamas per sumažėjusį priklausymo stokos ir suvokiamo naštos jausmo lygį (Tucker & Wingate, 2014). Autonomijos poreikio trikdymas yra susijęs su didesniu suicidinių minčių lygiu, kurio ryšys gali būti paaiškinamas per tuos pačius tarpininkaujančius tarpasmeninius mechanizmus – priklausymo stoką ir suvokiamą naštos jausmą (Hill & Pettit, 2013). Pabrėžiama, kad poreikių trikdymas būtent reikšminguose santykiuose (tėvai, partneriai) ypač siejasi su prasta psichologine savijauta (Abidin et al., 2022). Artimiausi tarpasmeniniai santykiai dažnai tampa pagrindine emocinio palaikymo, priėmimo ir saugumo erdve, todėl juose patiriamas atstūmimas, kontrolė ar nuvertinimas gali turėti stipresnį psichologinį poveikį nei mažiau reikšmingi socialiniai kontaktai. Todėl vertinant bendruomeninių veiksmų svarbą suicidiškumo kontekste svarbu atsižvelgti ne tik į bendrą priklausymo bendruomenei jausmą, bet ir į tai, kaip žmogus jaučiasi santykiuose su jam svarbiausiais žmonėmis.

Taigi bendruomeniškumo jausmas ir psichologinių poreikių palaikymas tarpasmeniniuose santykiuose atspindi skirtingus, tačiau tarpusavyje susijusius bendruomeninių veiksmų aspektus. Bendruomeniškumo jausmas labiau siejamas su bendru priklausymo bendruomenei, emocinio ryšio bei socialinio susietumo patyrimu ir atsako į klausimą „Ar aš jaučiuosi bendruomenės dalimi?“. Tuo tarpu psichologinių poreikių palaikymas ir trikdymas tarpasmeniniuose santykiuose orientuojasi į santykių kokybę bei tai, kaip žmogus jaučiasi santykiuose su jam svarbiais žmonėmis - ar santykiai leidžia būti savimi, jaustis vertingam ir emociškai priimtam, ar, priešingai, skatina kontrolės, nuvertinimo ir atstūmimo patirtis. Kitaip tariant, ši perspektyva labiau susijusi su klausimu „Kaip mane veikia santykiai bendruomenėje?“. Šiame darbe bendruomeniškumo jausmas analizuojamas šeimos ir draugų

bendruomenių kontekste, o psichologinių poreikių palaikymas ir trikdymas siejamas su tuo, kaip žmogus patiria santykius su jam reikšmingiausiais žmonėmis.

Apibendrinant įvadą, galima teigti, kad nors Lietuvoje savižudybių rodikliai pastaraisiais dešimtmečiais mažėja, šalis vis dar išlieka tarp pirmaujančių Europos valstybių pagal savižudybių skaičių. Suicidiškumo rizika gali būti susijusi ne tik su individualiais psichologiniais sunkumais, bet ir su žmogaus socialine aplinka bei santykiais su kitais žmonėmis. Nors suicidiškumo tyrimuose dažnai analizuojami lyties, amžiaus ar individualūs psichologiniai rizikos veiksniai, mažiau dėmesio skiriama tam, kaip suicidiškumas siejasi su bendruomeniniais veiksniais skirtingose gyvenamosiose vietose. Tai ypač svarbu todėl, kad gyvenamoji vieta gali būti susijusi su skirtingomis socialinių ryšių formomis, bendruomeniškumo patyrimu, pagalbos prieinamumu bei vyraujančiomis sociokultūrinėmis normomis. Literatūroje bendruomeniškumas dažniausiai siejamas su mažesniu suicidiškumu, tačiau šių sąsajų stiprumas ir pobūdis skirtingose šalyse bei gyvenamosiose vietose nėra vienodi. Dėl šios priežasties svarbu tirti, kaip bendruomeniškumo jausmas bei psichologinių poreikių palaikymas ir trikdymas tarpasmeniniuose santykiuose siejasi su suicidiškumu skirtingose gyvenamosiose vietose.

Tyrimo tikslas – ištirti bendruomeninių veiksmų sąsajas su suicidiškumu ir įvertinti, kaip šios sąsajos skiriasi tarp Lietuvos didmiesčių, miestų ir miestelių bei kaimų gyventojų.

Tyrimo uždaviniai:

1. Palyginti savižudiškų minčių paplitimą ir savižudiškumo rizikos lygį tarp didmiesčių, miestų ir miestelių/kaimų.
2. Palyginti bendruomeninių veiksmų rodiklius tarp didmiesčių, miestų ir miestelių/kaimų.
3. Palyginti bendruomeninių veiksmų sąsajų su savižudiškumu skirtumus tarp didmiesčių, miestų ir miestelių/kaimų.

2. METODIKA

Šis tyrimas yra platesnio projekto „Asmens santykio su bendruomene savižudybės procese analizė: kur slypi prevencijos galimybės?“ (finansuojamas Lietuvos mokslo tarybos lėšomis, sutarties Nr. S-MIP-24-77), vykdomo Vilniaus Universiteto suicidologijos tyrimų centro, dalis. Projekto tikslas - geriau suprasti bendruomeninių veiksnių reikšmę savižudybės procese bei identifikuoti galimas prevencijos kryptis. Tyrime buvo taikyta netikimybinė patogioji atranka, papildyta sniego gniūžtės atrankos elementais. Tokia atrankos strategija pasirinkta siekiant surinkti kuo įvairesnę imtį ir pasiekti skirtingose Lietuvos vietovėse gyvenančius asmenis. Vienas pagrindinių šio tyrimo tikslų buvo įtraukti dalyvius iš didmiesčių, miestų bei miestelių ir kaimų, todėl buvo siekiama užtikrinti skirtingų gyvenamųjų vietų atstovavimą imtyje. Tyrime galėjo dalyvauti tik pilnamečiai asmenys.

2.1. Tyrimo dalyviai

Duomenys buvo renkami tiek internetinių ($n = 1558$, 89,33%), tiek popierinių ($n = 186$, 10,67%) anketų forma. Internetinės apklausos buvo platinamos socialiniuose tinkluose, įvairiuose internetiniuose puslapiuose, žiniasklaidos kanaluose bei bendradarbiaujant su Visuomenės sveikatos biurais. Taip pat apklausa buvo dalinamasi naudojantis tyrimo komandos narių profesiniais ir asmeniniais kontaktais. Popierinės anketo daugiausia buvo renkamos gyvai skirtingose Lietuvos vietovėse. Tyrimo komandos nariai vykdė psichoedukacinius užsiėmimus įvairiose bendruomenėse ir įstaigose, o po jų dalyviams savanoriškai buvo siūloma užpildyti tyrimo anketas. Tokiu būdu buvo siekiama pasiekti žmones, kurie rečiau dalyvauja internetinėse apklausose. Duomenų rinkimo metu taip pat pastebėta, kad imtyje trūksta vyrų, ypač vyresnio amžiaus ir gyvenančių ne didmiesčiuose. Siekiant subalansuoti imtį, dalis vyrų papildomai buvo renkama naudojantis apklausų bendrove ($n = 210$, 12,04%), orientuojantis į vyresnius nei 40 metų vyrus, gyvenančius kituose Lietuvos regionuose nei Vilnius.

1 lentelė. *Tyrimo imties sociodemografinės charakteristikos.*

Kintamasis	<i>n</i>	%
Gyvenamoji vieta		
Didmiestis	771	44,2
Miestas	601	34,5
Miestelis/kaimas	372	21,3
Lytis		
Vyras	472	27,1
Moteris	1272	72,9

Pradinį duomenų rinkinį sudarė $N = 2547$ respondentai. Duomenų valymo metu buvo pašalinti testiniai atsakymai, tyrime dalyvauti nesutikę respondentai, ne Lietuvoje gyvenantys asmenys bei vienas akivaizdžiai nelogiškas įrašas. Taip pat buvo pašalinti respondentai, užpildę mažiau nei 25 % pagrindinių tyrimo klausimynų arba pateikę akivaizdžiai nekokybiškus atsakymus (angl. *straightlining*). Taip pat iš analizės pašalinti 8 dalyviai, pasirinkę lyties kategoriją „kita“, kadangi ši grupė buvo per maža patikimoms statistinėms analizėms atlikti. Po duomenų valymo galutinę imtį sudarė $N = 1744$ respondentai.

Tyrimo analizėje asmenys nuo 18 iki 86 metų amžiaus ($M = 43,96$; $SD = 14,90$). Kaip galima matyti 1-oje lentelėje, didžiąją imties dalį sudarė moterys ($n = 1272$; 72,9%), vyrų tyrime buvo mažiau ($N = 472$; 27,1%). Pagal gyvenamąją vietą 771 dalyvis(-ė) gyveno didmiesčiuose (44,2%), miestuose – 601 dalyvis(-ė) (34,5%), miesteliuose/kaimuose – 372 dalyviai (21,3%).

2.2. Tyrimo klausimynai

Bendruomeniškumo jausmo klausimynas (angl. *Brief Sense of Community Scale [BSCS]*)

BSCS skirtas matuoti bendruomeniškumo jausmą, kuris suprantamas kaip subjektyvus priklausymo bendruomenei, tarpusavio ryšio bei įsitraukimo jausmas (Peterson et al., 2008). Pagal teorinį modelį šį konstrukta sudaro keturios tarpusavyje susijusios dimensijos: poreikių atliepimas, priklausymas bendruomenei, įtaka bendruomenėje ir emocinis susietumas. Pirmoji – poreikių atliepimo subskalė atspindi suvokimą, kad bendruomenė padeda patenkinti asmens poreikius ir suteikia tai, kas jam svarbu (pvz., „Ši bendruomenė man padeda atliepti mano poreikius“). Antroji – priklausymo

bendruomenei subskalė vertina priklausymo ir buvimo bendruomenės dalimi jausmą bei tarpusavio susietumą su kitais jos nariais (pvz., „Jaučiuosi šios bendruomenės nariu“). Trečioji – įtakos bendruomenėje subskalė atspindi asmens suvokimą, kad jo nuomonė bendruomenėje yra svarbi, jis gali daryti įtaką aplinkai (pvz., „Mano žodis apie tai, kas vyksta šioje bendruomenėje, yra svarbus“). Ketvirtoji – emocinio susietumo subskalė vertina emocinį artumą, prisirišimą ir tarpusavio ryšį su bendruomenės nariais (pvz., „Aš turiu gerą ryšį su kitais šioje bendruomenėje“). Klausimyną sudaro 8 teiginiai, vertinami 5 balų Likerto skalėje nuo 1 („Visiškai nesutinku“) iki 5 („Visiškai sutinku“). Taip pat buvo galima pasirinkti atsakymo variantą „Netaikoma“. Kiekvieną subskalę sudaro po du teiginius. Subskalių įverčiai skaičiuojami apskaičiuojant kiekvienos dimensijos dviejų teiginių vidurkį. Bendras bendruomeniškumo jausmo įvertis apskaičiuojamas suvidurkinant visų aštuonių klausimyno teiginių reikšmes – didesni įverčiai rodo stipriau išreikštą bendruomeniškumo jausmą.

Originali klausimyno versija buvo sukurta ir validuota suaugusių bendruomenės gyventojų imtyje JAV bei skirta vertinti bendruomeniškumo jausmą gyvenamosios vietos (kaimynystės) kontekste. Bendras klausimyno vidinis suderinamumas originaliame tyrime buvo aukštas (Cronbach $\alpha = .92$).

Šiame tyrime klausimynas buvo pritaikytas vertinti bendruomeniškumo jausmą šeimos ir draugų aplinkoje. Tie patys klausimai buvo pateikiami du kartus - pirmą kartą dalyvių buvo prašoma atsakyti galvojant apie savo šeimos bendruomenę, antrą kartą - apie draugų bendruomenę. Nustatytas aukštas tiek šeimos bendruomeniškumo jausmo skalės (Cronbach $\alpha = .91$), tiek draugų bendruomeniškumo jausmo skalės (Cronbach $\alpha = .93$) vidinis suderinamumas.

Lietuvoje šis klausimynas nėra adaptuotas, todėl siekiant įvertinti, kokia klausimyno struktūra geriausiai tinka šiame tyrime naudotiems duomenims, buvo atliktos konfirmatorinės faktorinės analizės (CFA). Taip siekiama papildomai įvertinti klausimyno struktūrinį tinkamumą, kadangi šiame tyrime jis buvo taikomas kitame kultūriniame kontekste. Analizės parodė, kad tiek šeimos, tiek draugų bendruomeniškumo skalėms geriau tiko keturių tarpusavyje susijusių faktorių modelis nei vieno bendro faktoriaus modelis. Vis dėlto tarp subskalių nustatytos labai aukštos koreliacijos leido pagrįsti ir bendro bendruomeniškumo rodiklio naudojimą. Atsižvelgiant į tai, pagrindinėse šio tyrimo analizėse buvo naudojamas bendras BSCS įvertis. Išsamesni CFA rezultatai tekstu pateikiami 2 priede.

Tarpasmeninio elgesio klausimynas (angl. *Interpersonal Behavior Questionnaire [IBQ]*)

Tarpasmeninių santykių funkcionavimui ir psichologinių poreikių tenkinimui/trikdymui santykiuose vertinti buvo naudojamas IBQ klausimynas (Rocchi et al., 2017). Klausimynas skirtas vertinti, kaip individui reikšmingi asmenys savo elgesiu palaiko arba trikdo tris bazinius psichologinius poreikius – autonomijos, kompetencijos ir susietumo. Pildydami klausimyną dalyviai buvo prašomi galvoti apie žmones savo gyvenime, kurie jiems turi didžiausią reikšmę, ir vertinti, kaip jie paprastai su jais bendrauja. Klausimyną sudaro šešios subskalės: autonomijos palaikymo/trikdymo, kompetencijos palaikymo/trikdymo bei susietumo palaikymo/trikdymo. Vieną subskalę sudaro keturi teiginiai, iš viso klausimyne yra 24 teiginiai. Autonomijos palaikymas apibūdina tarpasmeninius santykius, kurie skatina savarankiškumą ir pasirinkimo laisvę (pvz., „Suteikia man laisvę priimti sprendimus pačiam (-iai)“), o autonomijos trikdymas – kontrolę ir spaudimą (pvz., „Spaudžia mane elgtis taip, kaip nori jie“). Kompetencijos palaikymas atspindi kitų žmonių tikėjimą asmens gebėjimais bei skatinimą tobulėti (pvz., „Drąsina mane tobulėti“), o kompetencijos trikdymas – menkinimą ar nepasitikėjimo išreiškimą (pvz., „Atkreipia dėmesį, kad greičiausiai man nepasisėks“). Susietumo palaikymas apima rūpestį ir domėjimąsi kitu žmogumi (pvz., „Domisi tuo, ką darau“), o susietumo trikdymas siejamas su kitų žmonių emociniu atstūmimu ar paramos stoka (pvz., „Neguodžia manęs, kai būna liūdna“). Į teiginius atsakoma naudojant 7 balų Likerto skalę nuo 1 – „visiškai nesutinku“ iki 7 – „visiškai sutinku“. Klausimynui nėra apskaičiuojamas bendras įvertis – kiekvienos subskalės balai buvo apskaičiuojami atskirai, vidurkinant keturių atitinkamos subskalės teiginių atsakymus. Didesni įverčiai atspindi stipriau išreikštą atitinkamą santykių patyrimo aspektą.

Originaliai IBQ buvo sukurtas bendram tarpasmeninio elgesio kontekstui vertinti (Rocchi et al., 2017), tačiau vėliau adaptuotas skirtingoms sritims, įskaitant ugdymo, sporto ir tėvystės kontekstus. Šiame tyrime naudota šešių faktorių struktūra atitinkanti bazinių psichologinių poreikių palaikymo ir trikdymo modelį. IBQ klausimynas adaptuotas ir psichometriškai įvertintas Lietuvos imtyje (Vosylis & Erentaitė, 2022). Adaptacijos tyrime buvo naudojama lietuviška klausimyno versija, o autoriai nurodo gavę originalaus instrumento autoriaus leidimą klausimyną versti ir pritaikyti tyrimo tikslams. Lietuviškoje imtyje buvo įvertintos IBQ klausimyno psichometrinės savybės. Rezultatai patvirtino teorinę šešių faktorių klausimyno struktūrą, apimančią autonomijos, kompetencijos ir susietumo palaikymo bei trikdymo dimensijas. Taip pat buvo nustatyti geri subskalių vidinio suderinamumo rodikliai: Cronbach α svyravo nuo .70 iki .88. Be to, klausimynas pasižymėjo geru kriteriniu validumu – nustatytos teoriškai pagrįstos sąsajos su bazinių psichologinių poreikių tenkinimu ir frustracija bei neigiamu afektu.

Šio tyrimo imtyje atliktos CFA rezultatai taip pat patvirtino gerą šešių faktorių modelio atitikimą duomenims bei gerus subskalių patikimumo ir konvergentinio validumo rodiklius. Išsamesni CFA rezultatai pateikiami 3 priede. IBQ subskalių vidinis suderinamumas šiame tyrime buvo aukštas – Cronbach α reikšmės svyravo nuo .88 iki .93.

Savižudiškų minčių intensyvumo skalė (angl. *The Suicidal Ideation Attributes Scale [SIDAS]*)

SIDAS skirtas vertinti savižudiškų minčių intensyvumą per pastarąjį mėnesį ir apima penkis savižudiškų minčių požymius: minčių dažnį, kontroliuojamumą, artumą savižudybės bandymui, su mintimis susijusį distressą bei jų poveikį kasdieniam funkcionavimui (Van Spijker et al., 2014). Skalę sudaro penki teiginiai, tokie kaip: „Per pastarąjį mėnesį, kaip dažnai turėjote minčių apie savižudybę?“ ir „Per pastarąjį mėnesį kiek šios mintys trukdė jūsų gebėjimui atlikti kasdienes veiklas, pavyzdžiui, darbą, namų ruošos ar socialines veiklas?“. Atsakymai vertinami 11 balų skale nuo 0 iki 10. Kiekvieno klausimo kraštinės reikšmės turi žodinius aprašymus („Niekada“ ir „Visą laiką“), o tarpiniai balai (1-9) nėra papildomai apibrėžiami ir leidžia respondentui lanksčiai įvertinti savo patirties intensyvumą. Respondentai, pirmame klausime pasirinkę atsakymą „Niekada“, kitų klausimų nepildo. Tokiu atveju jiems automatiškai priskiriami maksimalūs minčių kontroliavimo ir minimalūs kitų rodiklių įverčiai. Bendras SIDAS balas apskaičiuojamas susumuojant visų penkių teiginių atsakymus, prieš tai apverčiant antrojo klausimo (kontroliuojamumo) vertinimą. Galimas bendras įvertis svyruoja nuo 0 iki 50 balų; didesni balai rodo didesnę savižudiškų minčių intensyvumą. Be tęstinio bendro SIDAS įverčio, šiame tyrime papildomai naudojamas dichotominis savižudiškų minčių rodiklis. Jis sudarytas remiantis pirmuoju SIDAS klausimu, vertinančiu savižudiškų minčių dažnį per pastarąjį mėnesį. Dalyviai, pirmame klausime pasirinkę atsakymą „Niekada“, priskirti grupei, neturėjusiai savižudiškų minčių per pastarąjį mėnesį, o pasirinkę bet kurį kitą atsakymą – grupei, turėjusiai savižudiškų minčių. Originali skalė buvo sukurta ir validuota kaip trumpa internetinė savarankiškai pildoma priemonė, skirta savižudiškų minčių intensyvumui vertinti bendroje suaugusiųjų populiacijoje, nustatytas aukštas skalės vidinis suderinamumas (Cronbach α = .91) (Van Spijker et al., 2014).

SIDAS lietuviška versija buvo adaptuota ir jos psichometrinės savybės įvertintos Lietuvos imtyje (Gužas et al., 2024). SIDAS į lietuvių kalbą išvertė ir atgalinį vertimą atliko Vilniaus universiteto Suicidologijos tyrimų centro tyrėjai. Straipsnyje nurodoma, kad norint SIDAS naudoti moksliniuose tyrimuose ar klinikinėje praktikoje atskiro autorių ar vertėjų leidimo nereikia. Lietuviškos SIDAS versijos psichometrinių savybių analizė parodė gerą patikimumą ir validumą. Tyrimo autoriai nustatė,

kad lietuviška versija pasižymi geru vidiniu suderinamumu (Cronbach $\alpha = .793-.887$ skirtingose imtyse), stipriu stabilumu laike, konvergentiniu ir kriteriniu validumu. Konstrukto validumo analizė parodė, kad visi penki klausimyno teiginiai sudaro vieną bendrą faktorių, paaiškinantį 69.91 % dispersijos. Šiame tyrime SIDAS skalės vidinis suderinamumas taip pat buvo geras – Cronbacho alfa siekė .812, rodydama pakankamą klausimyno patikimumą tiriamoje imtyje.

Savižudiško elgesio klausimynas – patikslintas (angl. *Suicide Behaviors Questionnaire-Revised [SBQ-R]*)

SBQ-R klausimynas skirtas vertinti platesniam savižudiškumo kontekstui, apimančiam ne tik savižudiškas mintis, bet ir ankstesnius bandymus nusižudyti, ketinimų komunikavimą bei suvokiamą savižudybės riziką ateityje (Osman et al., 2001). Klausimyną sudaro keturi teiginiai. Pirmasis klausimas vertina ankstesnes savižudiškas mintis ir bandymus (pvz., „Ar kada nors esate galvoję ar mėginę nusižudyti?“). Antrasis klausimas vertina savižudiškų minčių dažnį per pastaruosius 12 mėnesių (pvz., „Kaip dažnai per pastaruosius metus esate galvoję apie savižudybę?“). Trečiasis klausimas vertina, ar asmuo yra pranešęs apie ketinimą nusižudyti („Ar esate kam nors sakę, kad ketinate nusižudyti ar kad galite tai padaryti?“), o ketvirtasis – subjektyviai suvokiamą savižudybės bandymo tikimybę ateityje („Kaip tikėtina, kad kada nors mėginsite nusižudyti?“). Atsakymai pateikiami pasirenkant vieną iš kelių atsakymo variantų. Atsakymų variantų skaičius skiriasi priklausomai nuo klausimo, o aukštesni balai atspindi didesnę suicidiškumo lygį. Bendras SBQ-R įvertis apskaičiuojamas susumuojant keturių klausimų balus. Galimas bendras įvertis svyruoja nuo 3 iki 18 balų, didesni balai rodo aukštesnę suicidiškumo lygį. Originalus klausimynas buvo kurtas ir validuotas tiek klinikinėse, tiek neklinikinėse paauglių ir suaugusiųjų imtyse, pasižymėjo geru vidiniu suderinamumu – Cronbach α reikšmės skirtingose imtyse svyravo nuo .76 iki .88 (Osman et al., 2001).

SBQ-R lietuviška versija buvo adaptuota ir jos psichometrinės savybės įvertintos Lietuvos imtyje (Gužas et al., 2024). Kaip ir SIDAS klausimyną, SBQ-R į lietuvių kalbą išvertė ir atgalinę vertimą atliko Vilniaus universiteto Suicidologijos tyrimų centro tyrėjai. Nurodoma, kad norint SBQ-R naudoti moksliniuose tyrimuose ar klinikinėje praktikoje papildomo autorių ar vertėjų leidimo nereikia. Lietuviškos SBQ-R versijos psichometrinių savybių analizė parodė pakankamai gerą patikimumą ir validumą. Vidinio suderinamumo analizė parodė, kad lietuviškos SBQ-R versijos Cronbacho alfa skirtingose imtyse svyravo nuo 0.655 iki 0.807. Didžiausias patikimumas nustatytas bendrosios populiacijos imtyje ($\alpha = .807$), studentų imtyje Cronbacho alfa siekė .800. Nustatytas stiprus stabilumas

laikė, konvergentinis ir kriterinis validumas. Konstrukto validumo analizė atskleidė, kad visi keturi klausimyno teiginiai sudaro vieną bendrą faktorių, paaiškinantį 65.72 % dispersijos, o faktorių svoriai svyravo nuo 0.766 iki 0.856. SBQ-R suminiai įverčiai stipriai koreliavo su SIDAS ($r = .675$).

Šiame tyrime SBQ-R skalės vidinis suderinamumas taip pat buvo geras – Cronbacho alfa siekė .808, rodydama pakankamą klausimyno patikimumą tiriamoje imtyje. Nors SBQ-R klausimynas dažnai naudojamas savižudiškumo rizikos grupėms identifikuoti taikant kritinius balus, šiame tyrime buvo naudojamas tęstinis bendras klausimyno įvertis. Toks sprendimas pasirinktas siekiant vertinti bendrą suicidiškumo lygį ir jo sąsajas su kitais tiriamais kintamaisiais, o ne skirstyti dalyvius į atskiras rizikos grupes.

Demografinė anketa

Tyrimo metu buvo renkama pagrindinė demografinė informacija apie dalyvius: lytis, amžius bei gyvenamoji vieta. Gyvenamoji vieta buvo suskirstyta į tris grupes: didmiesčius, miestus ir miestelius/kaimus. Taip pat anketoje buvo pateikti klausimynai, skirti vertinti bendruomeniškumo jausmą, psichologinių poreikių palaikymą ir trikdymą tarpasmeniniuose santykiuose bei suicidiškumo rodiklius. Kadangi šis tyrimas buvo platesnio tyrimo projekto dalis, anketoje taip pat buvo vertinami papildomi kintamieji, kurie šiame magistriniame darbe nėra analizuojami.

2.3. Tyrimo eiga

Tyrimas buvo vykdomas naudojant elektroninę ir popierinę anketos versijas, kurios savo turiniu nesiskyrė. Tyrimo pradžioje dalyviams buvo pateikiama informacija apie tyrimo tikslą, dalyvavimo sąlygas, anonimiškumo užtikrinimą, apytikslę anketos pildymo trukmę bei tyrėjų kontaktai, kuriais buvo galima susisiekti kilus klausimams. Tyrime galėjo dalyvauti tik pilnamečiai asmenys, o dalyvavimas buvo savanoriškas. Elektroninės anketos buvo renkamos naudojant „SurveyMonkey“ platformą. Tyrimui atlikti buvo gautas Vilniaus universiteto Psichologinių tyrimų etikos komiteto leidimas platesniam tyrimo projektui, kurio dalis yra šis darbas.

2.3. Duomenų analizės metodai

Duomenų analizei buvo naudojamos „IBM SPSS Statistics 27“, JASP ir „Microsoft Excel“ programos. SPSS programa buvo naudojama duomenų paruošimui ir valymui, aprašomosios statistikos apskaičiavimui, duomenų pasiskirstymo vertinimui bei koreliacinei analizei atlikti, o JASP – konfirmatorinėms faktoriinėms analizėms, tiesinėms ir logistinėms regresijoms bei kovariacinei analizei atlikti. Ši programa pasirinkta todėl, kad leidžia patogiai atlikti struktūrinių modelių analizes ir taikyti papildomas procedūras, tokias kaip FIML metodas trūkstamiems duomenims tvarkyti. Be to, JASP pateikia išsamius modelių tinkamumo rodiklius ir aiškiai struktūruotus analizės rezultatus, todėl buvo tinkama sudėtingesnėms statistinėms analizėms atlikti. „Microsoft Excel“ programa buvo naudojama moderacinės analizės grafikams parengti.

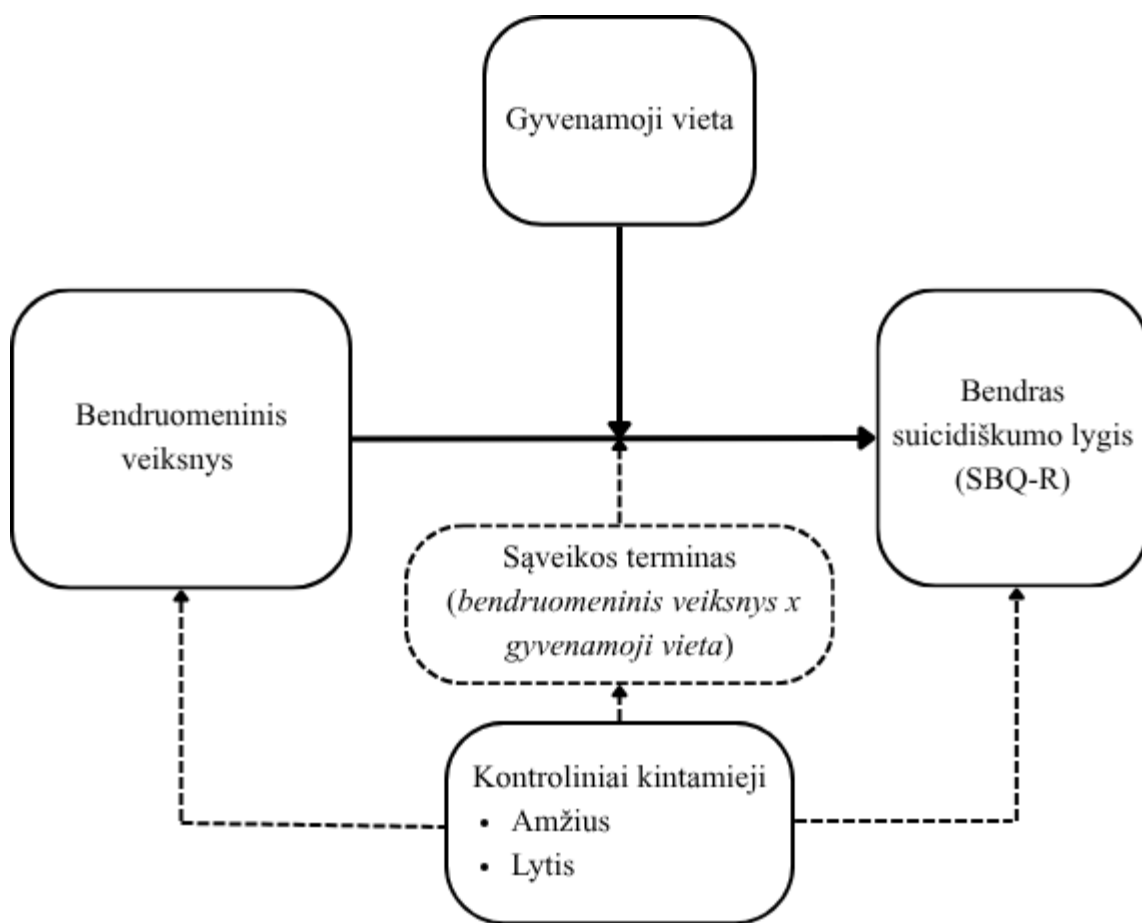
Buvo įvertintas naudotų skalių pasiskirstymo normalumas. Duomenų normalumas vertintas analizuojant skirstinio asimetrijos ir eksceso rodiklius bei taikant Kolmogorovo–Smirnov ir Shapiro–Wilko testus. Atsižvelgiant į didelį imties dydį, statistinių testų rezultatai buvo interpretuojami atsargiai, nes didelėse imtyse net ir nedideli nukrypimai nuo normaliojo skirstinio gali lemti statistiškai reikšmingus rezultatus. Dėl šios priežasties pagrindinis dėmesys buvo skiriamas asimetrijos ir eksceso rodikliams bei bendram pasiskirstymo pobūdžiui. Daugumos naudotų kintamųjų pasiskirstymas buvo artimas normaliajam, o nustatyti nukrypimai laikyti priimtinais parametrinių statistinių metodų taikymui (4 priedas). Ryškesni nukrypimai nustatyti SIDAS bendro įverčio atveju – pasiskirstymas pasižymėjo didesne teigiama asimetrija ir ekscesu, kas laikytina tikėtiniu rezultatu suicidiškumo tyrimuose, kadangi didelė dalis dalyvių nurodo nepatyrę savižudiškų minčių, todėl duomenyse susidaro didelė nulinių reikšmių koncentracija. Siekiant sumažinti pasiskirstymo asimetriją ir priartinti duomenis prie normaliojo skirstinio, SIDAS įvertis buvo logaritmiškai transformuotas. Koreliacinėje analizėje, kurioje SIDAS buvo naudojamas kaip tęstinis kintamasis, naudotos transformuotos reikšmės. Kitose analizėse naudojami dichotomizuoti SIDAS rodikliai.

Pirmojo tyrimo uždavinio analizėse buvo vertinami suicidiškumo skirtumai tarp skirtingų gyvenamosios vietos grupių. Gyvenamoji vieta šiose analizėse buvo naudojama kaip nepriklausomas kintamasis, suicidiškumo rodikliai – kaip priklausomi kintamieji, o amžius ir lytis įtraukti kaip kovariatai. Savižudiškų minčių per pastarąjį mėnesį (SIDAS) skirtumams įvertinti buvo taikyta binarinė logistinė regresija. Bendro savižudiškumo lygio (SBQ-R) skirtumams įvertinti, buvo taikyta kovariacinė

dispersinė analizė (ANCOVA). Esant reikšmingiems skirtumams, buvo atliekami post hoc palyginimai taikant Bonferroni korekciją, siekiant nustatyti, tarp kurių konkrečių grupių šie skirtumai pasireiškia.

Antrojo tyrimo uždavinio analizėse buvo vertinami bendruomeninių veiksmų skirtumai tarp gyvenamosios vietos grupių. Gyvenamoji vieta šiose analizėse buvo naudojama kaip nepriklausomas kintamasis, bendruomeninių veiksmų rodikliai – kaip priklausomi kintamieji, o amžius ir lytis įtraukti kaip kovariatai. Bendruomeniškumo jausmo (BSCS) šeimos ir draugų aplinkoje bei psichologinių poreikių (IBQ) palaikymo ir trikdymo tarpasmeniniuose santykiuose skirtumams įvertinti buvo taikyta ANCOVA, kontroliuojant lytį ir amžių. Nustačius statistiškai reikšmingus skirtumus, papildomai buvo atliekami poriniai post hoc palyginimai taikant Bonferroni korekciją.

Trečiojo tyrimo uždavinio analizėse buvo siekiama įvertinti, ar bendruomeninių veiksmų sąsajos su savižudiškumu skiriasi priklausomai nuo gyvenamosios vietos. Šiuo tikslu buvo atliktos moderacinės analizės, kuriose buvo vertinama gyvenamosios vietos moderuojanti reikšmė bendruomeninių veiksmų ir savižudiškumo ryšiams (1 pav.). Analizės buvo atliekamos naudojant SBQ-R bendrą balą, todėl atitinkamai buvo taikomos tiesinės regresinės analizės. Visuose modeliuose buvo kontroliuojamas amžiaus ir lyties poveikis. Prieš atliekant moderacines analizes visi tęstiniai nepriklausomi kintamieji buvo centruojami, iš jų reikšmių atimant bendrą vidurkį. Toks duomenų paruošimo būdas taikytas siekiant sumažinti multikolinearumą tarp pagrindinių efektų ir sąveikos termino bei palengvinti regresijos koeficientų interpretavimą. Gyvenamosios vietos kintamasis buvo perkoduotas į fiktyvius kintamuosius, didmiesčius naudojant kaip referentinę grupę. Moderacinėse analizėse papildomai buvo sudaromi sąveikos terminai. Statistiškai reikšmingų sąveikų atveju buvo sudaromi grafikai, kurie padėjo įvertinti bendruomeninių veiksmų ir savižudiškumo ryšius skirtingose gyvenamosios vietos grupėse. Reikšmingų sąveikų interpretacijai buvo sudaromi grafikai, vaizduojantys prognozuojamas reikšmes esant žemam (-1 SD), vidutiniam (M) ir aukštam ($+1$ SD) bendruomeninių veiksmų lygiui. Grafikai buvo parengti naudojant „Microsoft Excel“ programą, remiantis regresinių modelių koeficientais apskaičiuotomis prognozuojamomis reikšmėmis.

1 pav. Moderacinės analizės modelio schema.

Pastaba. Sąveikos terminas apskaičiuotas dauginant bendruomeninio veiksnio ir gyvenamosios vietos kintamuosius. Didmiesčiai naudojami kaip referentinė grupė.

3. REZULTATAI

Šiame tyrime siekiama atskleisti bendruomeninių veiksnių sąsajas su savižudiškumu ir įvertinti, ar šios sąsajos skiriasi tarp Lietuvos didmiesčių, miestų ir miestelių/kaimų gyventojų.

Prieš pristatant tyrimo uždavinių rezultatus, pateikiama tyrime naudotų kintamųjų aprašomoji statistika. Taip pat pristatomi pagrindinių kintamųjų tarpusavio koreliacijų rezultatai.

2 lentelė. *Pagrindinių tyrimo kintamųjų aprašomoji statistika.*

Kintamasis	<i>M (SD)</i>	<i>Min</i>	<i>Max</i>
SBQ-R	5,54 (2,99)	3,00	18,00
BSCS šeima	4,43 (0,70)	1,00	5,00
BSCS draugai	4,01 (0,81)	1,00	5,00
IBQ autonomijos palaikymas	5,62 (1,16)	1,00	7,00
IBQ kompetencijos palaikymas	5,46 (1,36)	1,00	7,00
IBQ susietumo palaikymas	5,22 (1,32)	1,00	7,00
IBQ autonomijos trikdymas	3,03 (1,64)	1,00	7,00
IBQ kompetencijos trikdymas	2,35 (1,46)	1,00	7,00
IBQ susietumo trikdymas	2,50 (1,45)	1,00	7,00

Pastaba. SBQ-R – bendras savižudiškumo lygio rodiklis. BSCS – bendruomenės klausimynas, vertinantis bendruomeniškumo jausmą šeimos ir draugų aplinkoje. IBQ – tarpasmeninio elgesio klausimynas, skirtas vertinti autonomijos, kompetencijos ir susietumo poreikių palaikymą bei trikdymą tarpasmeniniuose santykiuose.

2 lentelėje pateikta pagrindinių tyrimo kintamųjų aprašomoji statistika. Didžiausi vidurkiai buvo nustatyti palaikančių tarpasmeninių santykių ir bendruomeniškumo rodikliuose, o žemesni - trikdančių tarpasmeninių santykių rodikliuose. Taip pat nustatyta, kad bendruomeniškumo šeimoje rodiklių vidurkiai buvo aukštesni nei bendruomeniškumo draugų aplinkoje rodikliai.

Dichotomizuoto SIDAS rodikliai nepateikiami lentelėje, kadangi tai kategorinis kintamasis. Pagal SIDAS klausimyną, tyrimo imtyje per pastarąjį mėnesį savižudiškų minčių turėjo 240 tiriamųjų (16.8%), 1189 tiriamieji neturėjo (83.2%). SIDAS kintamajame nustatyta 315 trūkstamų reikšmių (18.5%).

Koreliacinėje analizėje buvo naudojamas logaritmiškai transformuotas SIDAS rodiklis, siekiant sumažinti kintamojo asimetriją ir priartinti jo pasiskirstymą prie normaliojo. Rezultatai parodė, kad visi pagrindiniai tyrimo kintamieji buvo statistškai reikšmingai susiję tarpusavyje ($p < .001$). Nustatyta stipri teigiama sąsaja tarp SBQ-R bendro balo ir SIDAS rodiklio ($r = .670$), rodanti, kad didesnis bendras savižudiškumo lygis buvo susijęs ir su stipresnėmis savižudiškomis mintimis per pastarąjį mėnesį. Bendruomeniškumo rodikliai buvo neigiamai susiję su suicidiškumu – didesnis bendruomeniškumo jausmas siejosi su mažesniu suicidiškumu. Vis dėlto stipresnės sąsajos nustatytos bendruomeniškumo šeimoje atveju. Bendruomeniškumo šeimoje rodikliai reikšmingai neigiamai koreliavo tiek su SBQ-R ($r = -.331$), tiek su SIDAS ($r = -.311$), o bendruomeniškumo draugų aplinkoje ryšiai buvo silpnesni (atitinkamai $r = -.166$ ir $r = -.162$). Taip pat nustatyta, kad psichologinių poreikių palaikymas tarpasmeniniuose santykiuose buvo susijęs su mažesniu savižudiškumu (SBQ-R: $r \approx -.25$ iki $-.27$; SIDAS: $r \approx -.23$ iki $-.25$), o psichologinių poreikių trikdymas – su didesniu savižudiškumu (SBQ-R: $r \approx .25$ – $.28$; SIDAS: $r \approx .25$ – $.26$). Bendruomeniškumo rodikliai taip pat buvo teigiamai susiję su psichologinių poreikių palaikymu ($r \approx .40$ – $.46$) ir neigiamai – su jų trikdymu ($r \approx -.30$ iki $-.45$). Pilna koreliacinė lentelė pateikiama 5 priede.

Pirmojo tyrimo uždavinio rezultatai

Pirmuoju uždaviniu buvo siekiama palyginti suicidiškumą tarp didmiesčių, miestų ir miestelių/kaimų. Pirmiausia buvo analizuojami savižudiškų minčių per pastarąjį mėnesį skirtumai, vertinami naudojant SIDAS dichotominį rodiklį (turėjo/neturėjo minčių), o vėliau – bendro savižudiškumo lygio skirtumai, vertinami pagal SBQ-R bendrą balą. Siekiant įvertinti gyvenamosios vietos sąsajas su savižudiškų minčių rizika per pastarąjį mėnesį, kartu kontroliuojant lytį ir amžių, buvo taikyta binarinė logistinė regresija. Tuo tarpu bendro savižudiškumo lygio skirtumams tarp gyvenamųjų vietų grupių, kontroliuojant lytį ir amžių, įvertinti, buvo taikyta ANCOVA.

Pirmiausia pristatomi savižudiškų minčių per pastarąjį mėnesį skirtumai tarp gyvenamųjų vietų.

3 lentelė. *Savižudiškų minčių per pastarąjį mėnesį logistinės regresijos modelis.*

Nepriklausomi kintamieji	Priklausomas kintamasis		χ^2	p
	SIDAS			
	OR	p		
Miestas	0,45	0,002	99,58	<0,001
Miestelis/kaimas	1,10	0,621		
Lytis	1,11	0,526		
Amžius	0,96	0,001		

Pastaba. Referentinė gyvenamosios vietos grupė – didmiesčiai. Referentinė lyties grupė – vyrai. Statistiškai reikšmingi rezultatai pažymėti paryškintu šriftu.

Kaip galima matyti 3 lentelėje, modelis buvo statistiškai reikšmingas, palyginti su nuliniu modeliu, $\Delta\chi^2 = 99.58$, $p < .001$. R^2 rodikliai parodė, kad modelis paaiškino santykinai nedidelę, tačiau statistiškai reikšmingą savižudiškų minčių variacijos dalį (Cox & Snell $R^2 = .068$; Nagelkerke $R^2 = .114$). Lyginant su didmiesčių gyventojais (referentinė grupė), miestų gyventojai turėjo reikšmingai mažesnius šansus patirti minčių apie savižudybę ($OR = 0.45$, $p = .002$). Tuo tarpu miestelių ir kaimų gyventojų šansai reikšmingai nesiskyrė nuo didmiesčių gyventojų ($OR = 1.100$, $p = .621$). Papildomai pakeitus referentinę gyvenamosios vietos grupę nustatyta, kad miestų gyventojai taip pat turėjo reikšmingai mažesnius šansus patirti minčių apie savižudybę nei miestelių ir kaimų gyventojai ($OR = 0.496$, $p = .002$). Amžius buvo reikšmingas prediktorius: didėjant amžiui, minčių apie savižudybę tikimybė mažėjo ($OR = 0.960$, $p < .001$). Lytis šiame modelyje nebuvo reikšmingas prediktorius ($OR = 1.109$, $p = .526$).

Tęsiant pirmojo tyrimo uždavinį, toliau pristatomi bendro savižudiškumo lygio (SBQ-R) skirtumai tarp gyvenamųjų vietų, kontroliuojant lytį ir amžių.

4 lentelė. *SBQ-R balų skirtumai pagal gyvenamąją vietą, kontroliuojant lytį ir amžių.*

Kintamieji				
	<i>F</i>	<i>df</i>	<i>p</i>	<i>partial</i> η^2
Gyvenamoji vieta	7,87	2, 1417	<0,001	0,011
Lytis	0,127	1, 1417	0,722	<0,001
Amžius	114.32	1, 1417	<0,001	0,075

Pastaba. Priklausomas kintamasis – SBQ-R bendras balas. Prognozuojami grupių vidurkiai pateikiami rezultatų aprašyme. Statistiškai reikšmingi rezultatai pažymėti paryškintu šriftu.

Nors dispersijų homogeniškumo prielaida buvo pažeista, $F(5, 1418) = 8.647, p < .001$, dėl didelės imties analizė laikoma pakankamai patikima. 4 lentelėje galima matyti, kad gyvenamoji vieta buvo statistiškai reikšmingai susijusi su SBQ-R balais, $F(2, 1417) = 7.869, p < .001$, *partial* $\eta^2 = .011$, tačiau nustatytas efekto dydis buvo nedidelis. Amžius taip pat buvo statistiškai reikšmingas kovariatas, $F(1, 1417) = 114.318, p < .001$, *partial* $\eta^2 = .075$, rodantis, kad didėjant amžiui SBQ-R balai mažėjo. Lyties pagrindinis efektas nebuvo statistiškai reikšmingas, $F(1, 1417) = 0.127, p = .722$.

Poriniai palyginimai su Bonferoni korekcija parodė, kad didmiesčių gyventojų SBQ-R balai buvo statistiškai reikšmingai aukštesni nei miestų gyventojų ($p < .001$). Tuo tarpu didmiesčių ir miestelių/kaimų gyventojų bei miestų ir miestelių/kaimų gyventojų skirtumai nebuvo statistiškai reikšmingi. Prognozuojami vidurkiai parodė, kad aukščiausi SBQ-R balai buvo nustatyti didmiesčių gyventojų grupėje ($M = 5.89$), žemiausi – miestų gyventojų grupėje ($M = 5.16$), o miestelių ir kaimų gyventojų rodikliai buvo tarpiniai ($M = 5.37$).

Antrojo tyrimo uždavinio rezultatai

Antruoju tyrimo uždaviniu buvo siekta įvertinti bendruomeninių veiksnių skirtumus tarp gyvenamųjų vietų grupių. Rezultatai pateikiami tokia tvarka: pirmiausia pristatomi BSCS klausimyno rezultatai, po to – IBQ klausimyno rezultatai.

5 lentelė. *Bendruomeniškumo šeimoje rodiklių skirtumai tarp gyvenamųjų vietų grupių, kontroliuojant lytį ir amžių.*

Kintamieji	<i>F</i>	<i>df</i>	<i>p</i>	<i>partial</i> η^2
Gyvenamoji vieta	3,58	2, 1649	<0,028	0,004
Lytis	18,95	1, 1649	<0,001	0,011
Amžius	10,24	1, 1649	0,001	0,006

Pastaba. Priklausomas kintamasis – bendruomeniškumo šeimoje rodiklis. Prognozuojami grupių vidurkiai pateikiami rezultatų aprašyme. Statistiškai reikšmingi rezultatai pažymėti paryškintu šriftu.

6 lentelė. Pakoreguoti bendruomeniškumo šeimoje vidurkiai pagal gyvenamąją vietą.

Gyvenamoji vieta	Pakoreguotas vidurkis	SE	95 % PI
Didmiestis	4,34	0,028	[4,270, 4,403]
Miestas	4,45	0,033	[4,372, 4,533]
Kaimas/miestelis	4,41	0,046	[4,305, 4,524]

Pastaba. Pateikiami pakoreguoti vidurkiai, kontroliuojant lytį ir amžių. PI – pasikliautinis intervalas.

Remiantis Levene testu, dispersijų homogeniškumo prielaida buvo pažeista, $F(5, 1650) = 11.37$, $p < .001$, tačiau dėl didelės imties analizė laikoma pakankamai patikima.

ANCOVA rezultatai parodė, kad gyvenamoji vieta buvo statistiškai reikšmingai susijusi su bendruomeniškumo šeimoje rodikliais, $F(2, 1649) = 3.58$, $p = .028$, partial $\eta^2 = .004$, tačiau nustatytas efekto dydis nebuvo didelis (5 lentelė). Lytis taip pat buvo statistiškai reikšmingai susijusi su bendruomeniškumo šeimoje rodikliais, $F(1, 1649) = 18.95$, $p < .001$, partial $\eta^2 = .011$. Amžius buvo statistiškai reikšmingas kovariatas, $F(1, 1649) = 10.24$, $p = .001$, partial $\eta^2 = .006$.

Poriniai palyginimai su Bonferroni korekcija parodė, kad miestų gyventojų bendruomeniškumo šeimoje rodikliai buvo statistiškai reikšmingai aukštesni nei didmiesčių gyventojų ($p = .026$). Tuo tarpu didmiesčių ir kaimų/miestelių gyventojų bei miestų ir kaimų/miestelių gyventojų skirtumai nebuvo statistiškai reikšmingi.

Prognozuojami vidurkiai parodė, kad aukščiausi bendruomeniškumo šeimoje rodikliai buvo nustatyti miestų gyventojų grupėje ($M = 4.45$), kiek mažesni – miestelių ir kaimų gyventojų grupėje ($M = 4.41$), o žemiausi – didmiesčių gyventojų grupėje ($M = 4.34$).

Toliau pateikiami bendruomeniškumo draugų tarpe rodiklių rezultatai, matuoti bendruomenės patyrimo klausimynu (BSCS).

7 lentelė. Bendruomeniškumo draugų rate rodiklių skirtumai tarp gyvenamųjų vietų grupių, kontroliuojant lytį ir amžių.

Kintamieji	<i>F</i>	<i>df</i>	<i>p</i>	<i>partial</i> η^2
Gyvenamoji vieta	2,34	2, 1609	0,097	0,003
Lytis	20,69	1, 1609	<0,001	0,013
Amžius	5,23	1, 1609	0,022	0,003

Pastaba. Priklausomas kintamasis – bendruomeniškumo draugų rate rodiklis. Statistiškai reikšmingi rezultatai pažymėti paryškintu šriftu.

Kaip galima matyti 7 lentelėje, gyvenamoji vieta nebuvo statistiškai reikšmingai susijusi su bendruomeniškumo draugų kontekste rodikliais, $F(2, 1609) = 2.34, p = .097$, $\text{partial } \eta^2 = .003$. Lytis ir amžius buvo statistiškai reikšmingai susiję su bendruomeniškumo draugų kontekste rodikliais.

Toliau pateikiami psichologinių poreikių tarpasmeniniuose santykiuose patyrimo rodikliai, matuoti tarpasmeninio elgesio (IBQ) klausimynu.

8 lentelė. Psichologinių poreikių palaikymo ir trikdymo rodiklių skirtumai tarp gyvenamųjų vietų grupių, kontroliuojant lytį ir amžių.

Subskalė	<i>F</i>	<i>df</i>	<i>p</i>	<i>partial</i> η^2
IBQ-AS	0,16	2, 1523	0,854	0,001
IBQ-AT	1,13	2, 1515	0,322	0,001
IBQ-CS	1,08	2, 1498	0,341	0,001
IBQ-CT	3,45	2, 1493	0,032	0,005
IBQ-RS	0,27	2, 1485	0,762	<0,001
IBQ-RT	0,32	2, 1476	0,728	<0,001

Pastaba. Prognozuojami grupių vidurkiai pateikiami rezultatų aprašyme. Statistiškai reikšmingi rezultatai pažymėti paryškintu šriftu. AS - autonomijos palaikymas, AT – autonomijos trikdymas, CS – kompetencijos palaikymas, CT – kompetencijos trikdymas, RS – susietumo palaikymas, RT – susietumo trikdymas.

9 lentelė. Pakoreguoti kompetencijos trikdymo vidurkiai pagal gyvenamąją vietą.

Gyvenamoji vieta	Pakoreguotas vidurkis	SE	95 % PI
Didmiestis	2,32	0,062	[2,200, 2,444]
Miestas	2,49	0,072	[2,347, 2,628]
Kaimas/miestelis	2,61	0,096	[2,423, 2,798]

Pastaba. Pateikiami pakoreguoti vidurkiai, kontroliuojant lytį ir amžių. PI – pasikliautinas intervalas.

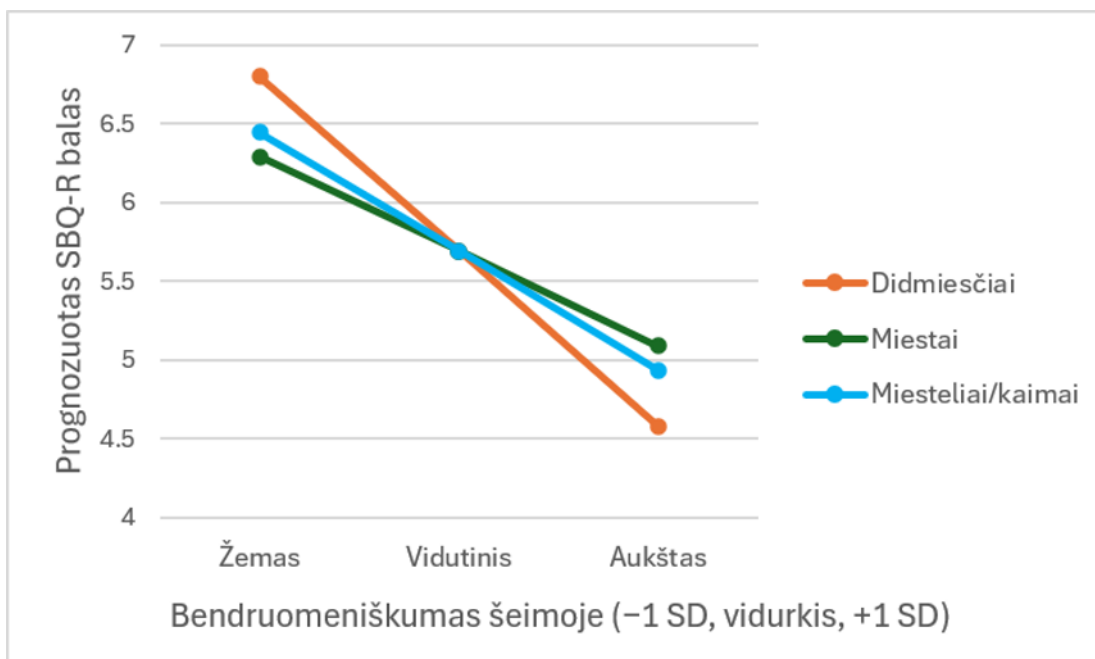
Pagal 8 lentelę galima matyti, kad dauguma psichologinių poreikių palaikymo ir trikdymo rodiklių tarp gyvenamųjų vietų grupių statistiškai reikšmingai nesiskyrė. Reikšmingi skirtumai nustatyti tik kompetencijos trikdymo (IBQ-CT) rodikliuose, $F(2, 1493) = 3.45, p = .032$, partial $\eta^2 = .005$.

Pakoreguoti vidurkiai (9 lentelė) parodė, kad aukščiausi kompetencijos trikdymo rodikliai buvo nustatyti kaimų/miestelių gyventojų grupėje ($M = 2.61$), mažesni – miestų gyventojų grupėje ($M = 2.49$), o mažiausi – didmiesčių gyventojų grupėje ($M = 2.32$). Taip pat nustatyta statistiškai reikšminga gyvenamosios vietos ir lyties sąveika, $F(2, 1493) = 4.27, p = .014, \omega^2 = .004$. Pakoreguoti vidurkiai parodė, kad vyrų grupėje kompetencijos trikdymo rodikliai buvo aukščiausi miestelių ir kaimų gyventojų grupėje ($M = 2.94$), mažesni miestų grupėje ($M = 2.78$), o mažiausi – didmiesčių grupėje ($M = 2.39$). Tuo tarpu moterų grupėje kompetencijos trikdymo rodikliai tarp didmiesčių ($M = 2.26$), miestų ($M = 2.19$) ir miestelių / kaimų ($M = 2.28$) skyrėsi nedaug.

Trečiojo tyrimo uždavinio rezultatai

Siekiant įgyvendinti trečiąjį tyrimo uždavinį ir įvertinti, kaip bendruomeninių veiksnių sąsajos su suicidiškumu skiriasi tarp gyvenamųjų vietų grupių, buvo atliktos moderacinės analizės su skirtingais bendruomeniniais rodikliais. Kadangi IBQ klausimyną sudaro šešios subskalės, o BSCS klausimynas papildomai skirstomas į šeimos ir draugų bendruomeniškumo rodiklius, buvo atliktas didesnis skaičius moderacinių modelių. Statistiškai reikšmingi moderacijos efektai nustatyti analizuojant bendruomeniškumo šeimoje, autonomijos trikdymo bei kompetencijos trikdymo sąsajas su bendru savižudiškumo lygiu (SBQ-R), todėl šiame skyriuje detaliau pristatomi būtent šių analizžių rezultatai. Kitų bendruomeninių rodiklių moderacijos efektai statistinio reikšmingumo nepasiekė.

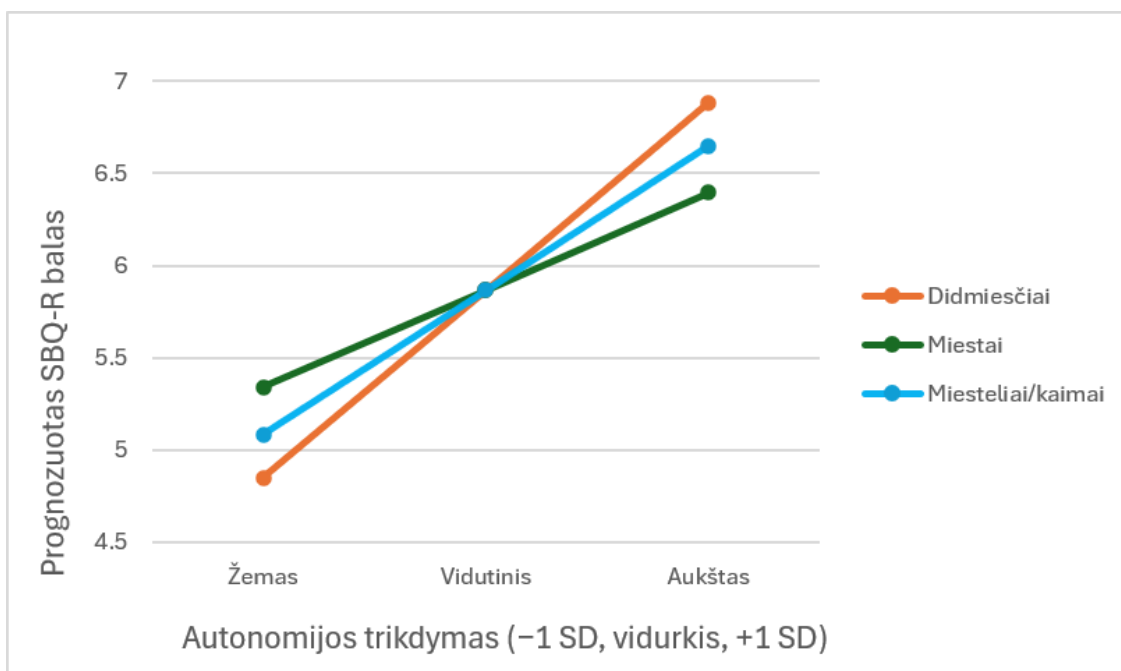
Siekiant aiškiau atvaizduoti sąlyginius efektus, rezultatai pirmiausia pateikiami grafiškai, o po to lentelėje apibendrinami sąveikos efektų rodikliai.

2 pav. Bendruomeniškumo šeimoje ir savižudiškumo ryšys pagal gyvenamąją vietą.

Pastaba. Pateiktos regresijos modeliu apskaičiuotos prognozuojamos SBQ-R reikšmės, kai bendruomeniškumo šeimoje lygis buvo vienu standartiniu nuokrypiu žemiau vidurkio (-1 SD), ties vidurkiu (M) ir vienu standartiniu nuokrypiu aukščiau vidurkio ($+1$ SD). Didmiesčiai naudoti kaip referentinė gyvenamosios vietos grupė. Analizėje kontroliuoti amžiaus ir lyties kintamieji.

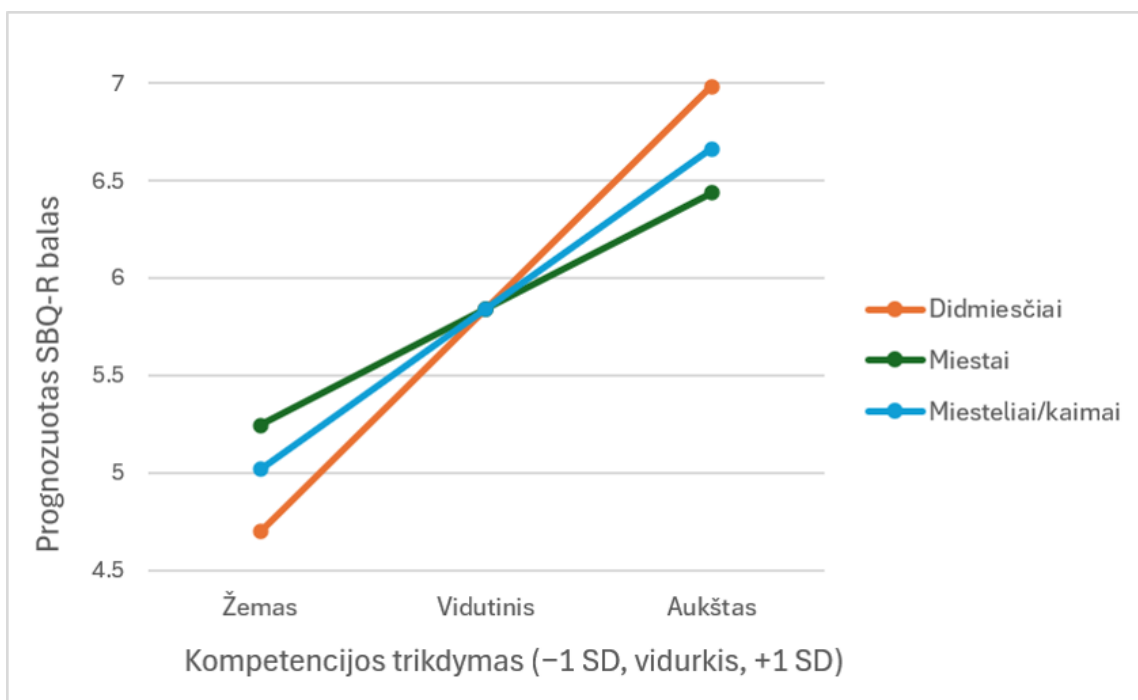
2 paveiksle galima matyti, kad didėjant bendruomeniškumui šeimoje bendras suicidiškumo lygis mažėjo visose gyvenamosios vietos grupėse, tačiau ryšio stiprumas tarp grupių skyrėsi. Stipriausias neigiamas ryšys nustatytas didmiesčių gyventojų grupėje ($B = -1,576$), tuo tarpu miestų ($B = -0,857$) bei miestelių ir kaimų gyventojų grupėse ($B = -1,071$) šis ryšys buvo silpnesnis.

3 pav. Autonomijos trikdymo ir savižudiškumo ryšys pagal gyvenamąją vietą.

Pastaba. Pateiktos regresijos modeliu apskaičiuotos prognozuojamos SBQ-R reikšmės, kai autonomijos trikdymo lygis buvo vienu standartiniu nuokrypiu žemiau vidurkio (-1 SD), ties vidurkiu (M) ir vienu standartiniu nuokrypiu aukščiau vidurkio ($+1$ SD). Didmiesčiai naudoti kaip referentinė gyvenamosios vietos grupė. Analizėje kontroliuoti amžiaus ir lyties kintamieji.

Kaip matyti 3 paveiksle, didėjant autonomijos poreikio trikdymui, bendras savižudiškumo lygis didėjo visose gyvenamosios vietos grupėse, tačiau šio ryšio stiprumas tarp grupių skyrėsi. Išsiskiriantis ryšys matomas didmiesčių gyventojų grupėje – didėjant autonomijos trikdymui, prognozuojamas savižudiškumo lygis šioje grupėje didėjo sparčiausiai ($B = 0,627$). Tuo tarpu miestų gyventojų grupėje ryšys buvo silpniausias ($B = 0,325$), o miestelių ir kaimų gyventojų grupė užėmė tarpinę padėtį ($B = 0,483$).

4 pav. Kompetencijos trikdyto ir savižudiškumo ryšys pagal gyvenamąją vietą.

Pastaba. Pateiktos regresijos modeliu apskaičiuotos prognozuojamos SBQ-R reikšmės, kai kompetencijos trikdyto lygis buvo vienu standartiniu nuokrypiu žemiau vidurkio (-1 SD), ties vidurkiu (M) ir vienu standartiniu nuokrypiu aukščiau vidurkio ($+1$ SD). Didmiesčiai naudoti kaip referentinė gyvenamosios vietos grupė. Analizėje kontroliuoti amžiaus ir lyties kintamieji.

4 paveiksle galima pastebėti, kad didėjant kompetencijos poreikio trikdymui bendras savižudiškumo lygis didėjo visose gyvenamosios vietos grupėse, tačiau ryšio stiprumas skyrėsi. Stipriausias ryšys nustatytas didmiesčių gyventojų grupėje ($B = 0,790$) – didėjant kompetencijos trikdymui prognozuojamas savižudiškumo lygis didėjo ryškiausiai. Miestų gyventojų grupėje šis ryšys buvo silpniausias ($B = 0,411$), o miestelių ir kaimų grupėje nustatytas tarpinis ryšio stiprumas ($B = 0,568$).

10 lentelė. Bendruomeniškumo šeimoje ir bendro savižudiškumo sąsajų moderacija pagal gyvenamąją vietą.

	<i>B</i>	<i>SE</i>	<i>95% PI</i>	<i>t</i>	<i>p</i>	<i>F</i> (7,1368); <i>p</i>	<i>R</i> ²
BSCS šeimoje	-1,576	0,143	[-1,856; -1,295]	-11,02	<0,001	53,13; <0,001	0,214
M	-0,731	0,172	[-1,067; -0,394]	-4,26	<0,001		
M/K	-0,630	0,197	[-1,016; -0,244]	-3,20	0,001		
M × BSCS šeimoje	0,719	0,244	[0,241; 1,198]	2,95	0,003		
M/K × BSCS šeimoje	0,505	0,276	[-0,036; 1,046]	1,83	0,067		
Amžius	-0,050	0,005	[-0,061; -0,040]	-9,68	<0,001		
Lytis	0,406	0,162	[0,089; 0,723]	2,51	0,012		

Pastaba. M – miestai; M/K – miesteliai ir kaimai; BSCS – bendruomeniškumo jausmo skalė.

Didmiesčiai naudoti kaip referentinė gyvenamosios vietos grupė, vyrai – kaip referentinė lyties grupė.

11 lentelė. *Autonomijos trikdymo ir bendro savižudiškumo sąsajų moderacija pagal gyvenamąją vietą.*

	<i>B</i>	<i>SE</i>	<i>95% PI</i>	<i>t</i>	<i>p</i>	<i>F</i> (7,1410); <i>p</i>	<i>R</i> ²
IBQ-AT	0,627	0,072	[0,486; 0,769]	8,68	<0,001	48,36; <0,001	0,194
M	-0,983	0,170	[-1,316; -0,651]	-5,80	<0,001		
M/K	-0,866	0,194	[-1,248; -0,485]	-4,46	<0,001		
M × IBQ-AT	-0,302	0,102	[-0,502; -0,102]	-2,97	0,003		
M/K × IBQ-AT	-0,144	0,115	[-0,370; 0,082]	-1,25	0,211		
Amžius	-0,049	0,005	[-0,059; -0,039]	-9,61	<0,001		
Lytis	0,366	0,160	[0,051; 0,680]	2,28	0,023		

Pastaba. M – miestai; M/K – miesteliai ir kaimai; IBQ-AT – autonomijos trikdymo skalė. Didmiesčiai naudoti kaip referentinė gyvenamosios vietos grupė, vyrai – kaip referentinė lyties grupė.

12 lentelė. Kompetencijos trikdymo ir bendro savižudiškumo sąsajų moderacija pagal gyvenamąją vietą.

	<i>B</i>	<i>SE</i>	<i>95% PI</i>	<i>t</i>	<i>p</i>	<i>F</i> (7,1410); <i>p</i>	<i>R</i> ²
IBQ-CT	0,790	0,080	[0,633; 0,946]	9,89	<0,001	53,43; <0,001	0,210
M	-0,989	0,168	[-1,319; -0,659]	-5,88	<0,001		
M/K	-0,916	0,193	[-1,296; -0,537]	-4,74	<0,001		
M × IBQ-CT	-0,379	0,114	[-0,602; -0,156]	-3,34	<0,001		
M/K × IBQ-CT	-0,222	0,128	[-0,472; 0,028]	-1,74	0,082		
Amžius	-0,056	0,005	[-0,066; -0,046]	-10,96	<0,001		
Lytis	0,435	0,160	[0,121; 0,748]	2,72	0,007		

Pastaba. M – miestai; M/K – miesteliai ir kaimai; IBQ-CT – kompetencijos trikdymo skalė.

Didmiesčiai naudoti kaip referentinė gyvenamosios vietos grupė, vyrai – kaip referentinė lyties grupė.

Gyvenamosios vietos moderacijos efektų rezultatai parodė, kad gyvenamoji vieta reikšmingai moderavo bendruomeniškumo šeimoje, autonomijos trikdymo ir kompetencijos trikdymo sąsajas su bendru savižudiškumo lygiu (SBQ-R), tačiau statistiškai reikšmingi efektai nustatyti tik miestų grupėje, lyginant ją su didmiesčiais. Visi moderaciniai modeliai buvo statistiškai reikšmingi ir paaiškino nuo 19 % iki 21 % bendro savižudiškumo variacijos ($R^2 = .19-.21$).

10 lentelėje galima matyti, jog bendruomeniškumo šeimoje ir gyvenimo mieste sąveika yra statistiškai reikšminga ($B=0.719$, $p=.003$), rodanti, kad bendruomeniškumo šeimoje ir savižudiškumo ryšys miestų gyventojų grupėje buvo silpnėsnis nei didmiesčių grupėje. Miestelių ir kaimų grupėje statistiškai reikšminga sąveika nenustatyta ($B=0.505$, $p=.067$). 11 lentelėje galima matyti statistiškai reikšmingą autonomijos trikdymo ir gyvenimo mieste sąveiką ($B=-0.302$, $p=.003$), rodančią silpnėsnį autonomijos trikdymo ir savižudiškumo ryšį miestų gyventojų grupėje, palyginti su didmiesčių gyventojais. Miestelių ir kaimų grupėje reikšmingų skirtumų nenustatyta ($B=-0.144$, $p=.211$). 12 lentelėje galima matyti statistiškai reikšmingą kompetencijos trikdymo ir gyvenimo mieste sąveiką ($B=-0.379$, $p<.001$), rodančią, kad kompetencijos trikdymo ir savižudiškumo ryšys miestų grupėje buvo silpnėsnis nei didmiesčių grupėje. Miestelių ir kaimų grupėje sąveika statistinio reikšmingumo nepasiekė ($B=-0.222$, $p=.082$).

Atliekant moderacines analizes su savižudiškų minčių rizikos per pastarąjį mėnesį rodikliu (SIDAS), statistiškai reikšmingų gyvenamosios vietos moderacijos efektų nenustatyta nei bendruomeniškumo šeimoje ar draugų aplinkoje, nei autonomijos, kompetencijos ar susietumo palaikymo bei trikdymo modeliuose. Analizuojant bendrą suicidiškumo lygį (SBQ-R), statistiškai reikšmingų moderacijos efektų taip pat nenustatyta bendruomeniškumo draugų aplinkoje, autonomijos, kompetencijos ir susietumo palaikymo bei susietumo poreikio trikdymo modeliuose. Tai rodo, kad šių bendruomeninių veiksnių sąsajos su suicidiškumu tarp skirtingų gyvenamųjų vietų grupių reikšmingai nesiskyrė. Dėl šios priežasties pilni šių analizų rezultatai šiame skyriuje nepateikiami.

4. REZULTATŲ APTARIMAS

Apibendrinant gautus rezultatus, galima teigti, kad suicidiškumas ir bendruomeniniai veiksniai buvo susiję su gyvenamąja vieta, tačiau šie skirtumai nebuvo vienareikšmiai. Pirmojo tyrimo uždavinio rezultatai parodė, kad didmiesčių gyventojai pasižymėjo aukštesniu bendru suicidiškumo lygiu nei miestų gyventojai bei kad savižudiškų minčių per pastarąjį mėnesį šansai miestuose taip pat buvo mažesnė nei didmiesčiuose ir miesteliuose/kaimuose. Antrojo tyrimo uždavinio rezultatai parodė, kad gyvenamosios vietos skirtumai buvo nustatyti tik dalyje bendruomeninių veiksnių: didmiesčių gyventojai pasižymėjo kiek mažesniu bendruomeniškumu šeimoje, o kompetencijos trikdymo rodikliai buvo aukštesni miesteliuose/kaimuose, ypač vyrų grupėje. Trečiojo tyrimo uždavinio rezultatai atskleidė, kad bendruomeniškumas šeimoje, autonomijos trikdymas ir kompetencijos trikdymas buvo reikšmingai susiję su bendru savižudiškumo lygiu, tačiau šių sąsajų stiprumas skyrėsi pagal gyvenamąją vietą. Ryškiausi skirtumai išryškėjo lyginant didmiesčių ir miestų gyventojus: didmiesčiuose šeimos bendruomeniškumo, autonomijos trikdymo ir kompetencijos trikdymo sąsajos su suicidiškumu buvo stipresnės nei miestuose. Vis dėlto analizuojant savižudiškų minčių riziką per pastarąjį mėnesį reikšmingų moderacijos efektų nenustatyta, todėl gyvenamosios vietos vaidmuo labiau išryškėjo aiškinant bendrą suicidiškumo lygį, o ne savižudiškas mintis.

Šio tyrimo imtyje 16,8% dalyvių išreiškė per pastarąjį mėnesį turėję savižudiškų minčių. Lyginant šiuos rodiklius su kitų šalių procentais jis atrodo aukštas – pavyzdžiui, Slovėnijos bendrojoje populiacijoje per pastarąjį mėnesį savižudiškų minčių turėjo 9,7% žmonių – šis skaičius tyrimo autorių įvardinamas kaip „nerimą keliantis“ (Rus Prelog et al., 2023). Vis dėlto savižudiškų minčių paplitimo rodikliai gali skirtis priklausomai nuo imties pobūdžio, šalies bei duomenų rinkimo metodo, pavyzdžiui, ar apklausa vykdoma internetu, ar gyvai (Van Spijker et al., 2014). Šiame tyrime duomenys daugiausia buvo renkami anoniminės internetinės apklausos būdu, o ankstesni tyrimai rodo, kad anonimiškumas gali mažinti socialinio pageidaujamumo tendenciją ir skatinti atviresnį psichologinių sunkumų atskleidimą, ypač kalbant apie stigmatizuotas patirtis (Vannoy et al., 2017). Dėl šios priežasties tikėtina, kad internetinis duomenų rinkimo būdas galėjo prisidėti prie aukštesnių savižudiškų minčių rodiklių nustatymo. Vis dėlto, kituose Lietuvoje atliktuose tyrimuose nustatomi panašūs suicidinių minčių per pastarąjį mėnesį rodikliai – apie 17,8 % (Gužas et al., 2024), todėl šio tyrimo rezultatai iš esmės atitinka ankstesnius Lietuvoje gautus duomenis ir parodo, kad savižudiškų minčių paplitimas mūsų šalyje nėra retas reiškinys net neklinikinėse imtyse.

Vertinant bendrą savižudiškumo riziką, matuotą SBQ-R instrumentu, galima matyti, kad gautas vidurkis šiame tyrime yra 5,54 ($SD = 2,99$). Nors SBQ-R dažniausiai naudojamas siekiant nustatyti padidėjusios savižudiškos rizikos ribas, vidurkių palyginimas su kitais tyrimais gali būti naudingas ir leidžia įvertinti bendras savižudiškumo tendencijas skirtingose populiacijose. Pavyzdžiui, Vokietijoje SBQ-R vidurkis bendrojoje populiacijoje nurodomas ties 3,8 balo, o JAV – 4,0-4,6. Tuo tarpu Lietuvoje šis vidurkis tyrimuose nurodomas ties 5,26 balo ($SD = 2,85$) (Gužas et al., 2024). Šio tyrimo rezultatai iš esmės atitinka ankstesnius Lietuvoje gautus duomenis ir rodo aukštesnius suicidiškumo rodiklius lyginant su kitomis šalimis. Tokie suicidiškumo rezultatai dera su platesniu epidemiologiniu kontekstu – Lietuva ilgą laiką išlieka tarp Europos šalių, pasižyminčių vienais aukščiausių savižudybių rodiklių (WHO, 2025).

Toliau svarbu aptarti koreliacijas tarp kintamųjų. Visų pirma, bendruomeniškumas yra susijęs su mažesniu suicidiškumu. Šie rezultatai nestebina, nes tokia tendencija matoma ir kituose tyrimuose - kuo stipresnis bendruomeniškumo, jausmas, tuo rečiau pasireiškia savižudiškos mintys bei suicidinis elgesys (Fitzpatrick et al., 2020; Spangenberg et al., 2025). Tačiau šio ryšio stiprumas priklauso nuo to, apie kokią bendruomenę yra kalbama: šeimos bendruomeniškumas yra stipriau susijęs su neigiamu suicidiškumo rizika, nei bendruomeniškumo jausmas tarp draugų. Šeima dažnai yra suprantama kaip fundamentali socialinio ryšio ir saugumo bazė, o stipresni šeimos ryšiai, didesnis emocinis artumas ir palaikymas šeimoje siejamas su mažesniu suicidiškumu bei mažesne savižudiškų minčių rizika (Kleiman & Liu, 2013). Tokie rezultatai rodo, kad šeimos santykių kokybė gali būti svarbus apsauginis veiksnys, į kurį verta orientotis tiek psichologinio vertinimo, tiek intervencijų metu. Taip pat svarbu pabrėžti, kad tam tikrais gyvenimo laikotarpiais, ypač paauglystėje ir ankstyvojoje suaugusenyje, bendraamžių ryšiai bei priklausymo draugų grupei jausmas gali tapti itin reikšmingu psichologinio saugumo ir emocinio palaikymo šaltiniu (Arango et al., 2023). Galbūt šeimos bendruomeniškumas gali veikti kaip stabilesnis ir ilgalaikis apsauginis veiksnys, tačiau tam tikrais gyvenimo etapais ar aplinkybėmis bendruomeniškumas draugų tarpe taip pat gali tapti itin svarbiu suicidiškumą mažinančiu veiksnium.

Toliau bus aptariami pirmojo tyrimo uždavinio rezultatai. Pirmuoju tyrimo uždaviniu buvo siekiama palyginti savižudiškų minčių paplitimą ir savižudiškumo rizikos lygį tarp didmiesčių, miestų ir miestelių/kaimų gyventojų. Svarbu pažymėti, kad panašūs rezultatai buvo gauti tiek vertinant savižudiškas mintis SIDAS instrumentu, tiek bendrą savižudiškumo lygį SBQ-R instrumentu. Tai rodo nuoseklią kryptį ir leidžia manyti, kad nustatyti gyvenamosios vietos skirtumai atspindi gana stabilią suicidiškumo tendencijas tarp skirtingų gyvenamųjų vietų grupių. Rezultatai parodė, kad mažiausiu suicidiškumu pasižymėjo miestų gyventojai – jie turėjo reikšmingai mažesnius šansus patirti savižudiškų

minčių bei žemesnius bendro savižudiškumo rodiklius nei didmiesčių gyventojai. Tuo tarpu didmiesčių gyventojų grupėje buvo nustatyti aukščiausi suicidiškumo rodikliai, o miestelių ir kaimų gyventojų rezultatai užėmė tarpinę poziciją ir statistiškai reikšmingai nesiskyrė nei nuo didmiesčių, nei nuo miestų gyventojų. Tokie rezultatai neatitinka įvykdytų savižudybių statistikos, kuri rodo, jog Lietuvoje istoriškai daugiau mirčių nuo savižudybių kaimuose, nei miestuose (Higienos institutas, n.d.). Šis neatitikimas gali būti matomas dėl to, jog suicidinių minčių paplitimas nebūtinai tiesiogiai atspindi savižudybių paplitimą, kadangi tarp šių reiškinių egzistuoja svarbūs psichologiniai, socialiniai ir elgesio skirtumai. Šie skirtumai šiek tiek primena ir jau minėtą lyčių paradoksą, kuris rodo, kad moterys išreiškia daugiau minčių apie savižudybę, tačiau vyrai daugiau nusižudo (Canetto, 2008) – tik šiuo atveju tai labiau panašu į gyvenamųjų vietų paradoksą – t.y. kad didmiesčių gyventojams dažniau būdingos savižudiškos mintys bei savižudiška rizika, nei miestelių/kaimų gyventojams, tačiau miestelių/kaimų gyventojų tarpe pasireiškia daugiau mirčių nuo savižudybių nei didmiesčiuose.

Šiame tyrime mažiausias suicidiškumo lygis buvo nustatytas miestų gyventojų grupėje, didžiausias didmiesčių gyventojų grupėje, o miestelių ir kaimų gyventojų rezultatai užėmė tarpinę poziciją. Kai kuriose šalyse savižudiškumo rizikos lygis kaimo vietovėse ir miestuose yra panašus, tačiau tarpinio dydžio gyvenamosiose vietovėse - didesnis (Casant & Helbich, 2022), kitose šalyse kaimo vietovėse fiksuojami didesni savižudiškų minčių rodikliai susiję su tam tikrais rizikos veiksniais (Park & Lee, 2024), o kitur skirtumų tarp gyvenamųjų vietų išvis nėra fiksuojama (Fontanella et al., 2015). Tuo tarpu Lietuvos kontekste suicidiškumo ir gyvenamosios vietos ryšys gali būti sudėtingesnis nei vien tik didmiesčio ir kaimo skirtumai bei gali būti susijęs su specifiniais socialiniais ir bendruomeniniais veiksniais. Tokių veiksnių skirtumas tarp gyvenamųjų vietų ir buvo analizuojamas antrajame tyrimo uždavinyje.

Antruoju tyrimo uždaviniu buvo siekiama palyginti bendruomeninių veiksnių rodiklius tarp didmiesčių, miestų ir miestelių/kaimų. Visų pirma buvo lyginamas subjektyvus bendruomeniškumo patyrimas šeimos ir draugų atžvilgiu, matuotas BSCS klausimynu, o toliau - psichologinių poreikių tenkinimas/trikdymas santykiuose, matuotas IBQ klausimynu.

Analizuojant bendruomeniškumo patyrimą šeimoje buvo nustatyta, kad šio patyrimo rodikliai statistiškai reikšmingai skyrėsi tarp gyvenamųjų vietų grupių. Aukščiausi bendruomeniškumo šeimoje rodikliai nustatyti miestų gyventojų grupėje, žemiausi – didmiesčių gyventojų grupėje, o miestelių ir kaimų gyventojų rezultatai užėmė tarpinę poziciją. Svarbu pažymėti, kad ši tendencija gana nuosekliai atvirkščiai proporcingai atkartoja pirmojo tyrimo uždavinio rezultatus – būtent miestų gyventojų grupėje

buvo nustatyti mažiausi suicidiškumo rodikliai, o didmiesčių gyventojų grupėje – aukščiausi, o miestelių/kaimų grupė liko per vidurį.

Aptariant bendruomeniškumo šeimoje skirtumus tarp gyvenamųjų vietų, svarbu turėti omenyje, kad nustatyti skirtumai nebuvo dideli, tačiau jie vis tiek gali atspindėti platesnes šiuolaikinės urbanizacijos ir individualizacijos tendencijas. Tyrimai rodo, kad daugiau urbanizuotose, kad urbanizuotose aplinkose šeimos ryšiai dažniau tampa geografiškai išskaidyti ir mažiau integruoti į kasdienį socialinį gyvenimą (York Cornwell & Behler, 2015). Vis dėlto šie skirtumai nėra vienareikšmiai – kai kuriuose urbanizacijos veikiamuose kaimuose prisirišimas prie bendruomenės gali būti net mažesnis nei urbanizuotose vietovėse (Theodori & Luloff, 2000). Nepaisant to, vertinant bendras tendencijas galima pastebėti, kad mažiau urbanizuotose vietovėse bendruomeniškumo jausmas neretai būna stipresnis nei didesniuose urbanistiniuose centruose. Galima svarstyti, kad su tuo gali būti susijęs didmiesčiams būdingas didesnis socialinis anonimiškumas, individualizacija bei silpnesni ilgalaikiai tarpasmeniniai ryšiai (York Cornwell & Behler, 2015). Tačiau šios interpretacijos nepaaiškina tyrime išryškėjusios tendencijos – stipriausiu bendruomeniškumu šeimoje pasižymėjo ne kaimo ar miestelių, o miestų gyventojų grupė, kuri iš esmės yra labiau urbanizuota nei kaimų/miestelių grupė. Tai leidžia kelti prielaidą, kad tam tikro dydžio miestai gali pasižymėti savotišku balansu tarp urbanizuotai aplinkai būdingų aplinkybių ir artimesnių socialinių ryšių, tačiau šiai prielaidai patvirtinti reikalingi tolimesni tyrimai.

Tęsiant antrojo tyrimo uždavinio aptarimą, svarbu atkreipti dėmesį į tai, kad bendruomeniškumo draugų tarpe skirtumai tarp gyvenamųjų vietų nepasireiškė, nors tokie skirtumai buvo nustatyti šeimos aplinkoje. Tai leidžia kelti prielaidą, kad gyvenamoji vieta gali būti stipriau susijusi su šeimos bendruomenės jausmu nei su draugų. Draugystės šiuolaikinėje visuomenėje gali būti mažiau priklausomos nuo geografinio artumo. Tyrimai rodo, kad draugų socialiniai tinklai tampa vis labiau geografiškai išsisklaidę, tačiau išlieka palaikomi skirtingose gyvenamosiose vietose (Mok et al., 2010). Taip pat šiuolaikinės technologijos, socialiniai tinklai bei nuotolinės komunikacijos priemonės leidžia palaikyti draugystes net ir gyvenant skirtingose vietovėse, todėl geografinės ribos draugų bendruomeniškumui gali būti mažiau reikšmingos nei anksčiau. Nors šiuolaikinės komunikacijos priemonės leidžia palaikyti tiek draugų, tiek šeimos ryšius nepriklausomai nuo fizinio atstumo, šeimos bendruomeniškumo patyrimas gali būti labiau susijęs su kasdienėmis rutinomis, bendru gyvenimu ir tarpusavio įsitraukimu. Didmiesčiams būdingas spartesnis gyvenimo tempas, didesnis užimtumas bei individualizacijos tendencijos gali mažinti bendrą šeimos veiklą ir kasdienio tarpusavio įsitraukimo galimybes, net jei šeimos nariai gyvena kartu. Tyrimai rodo, kad bendros šeimos veiklos, rutinos bei

dažnas tarpusavio kontaktas yra susiję su stipresniu priklausymo jausmu ir artimesniais šeimos ryšiais (Hosokawa et al., 2023). Todėl gyvenamosios vietos skirtumai gali labiau atsiskleisti šeimos bendruomeniškumo jausmo patyrimo nei draugų bendruomenėje.

Toliau antrajame tyrimo uždavinyje IBQ klausimynu buvo vertinamas psichologinių poreikių tenkinimas ir trikdymas tarpasmeniniuose santykiuose. Dauguma psichologinių poreikių palaikymo ir trikdymo rodiklių tarp gyvenamųjų vietų grupių statistiškai reikšmingai nesiskyrė. Vieninteliai reikšmingi skirtumai nustatyti kompetencijos trikdymo subskalėje. Aukščiausi kompetencijos trikdymo rodikliai pasireiškė miestelių ir kaimų gyventojų grupėje, žemesni – miestų gyventojų grupėje, o mažiausi – didmiesčių gyventojų grupėje. Papildomai nustatyta statistiškai reikšminga gyvenamosios vietos ir lyties sąveika, rodanti, kad šie skirtumai buvo labiau išreikšti tarp vyrų nei tarp moterų. Tarp vyrų kompetencijos trikdymo rodikliai buvo aukštesni miestų bei miestelių ir kaimų grupėse nei didmiesčiuose, tuo tarpu tarp moterų gyvenamosios vietos skirtumai buvo minimalūs. Kompetencijos trikdymas apima patirtis, kai žmogui reikšmingi asmenys transliuoja nepasitikėjimą jo gebėjimais, abejoja jo galimybe tobulėti ar įveikti sunkumus (Ryan & Deci, 2000). Todėl galima kelti prielaidą, kad šis rezultatas gali atspindėti skirtingą socialinį santykių kontekstą tarp gyvenamųjų vietų. Viena iš galimų interpretacijų yra ta, kad mažesnėse bendruomenėse socialiniai santykiai gali būti artimesni, tačiau kartu ir labiau matomi bei labiau reguliuojami socialinių normų. Tokiame kontekste artimų žmonių nuomonė, lūkesčiai ar vertinimai gali tapti labiau asmeniškai reikšmingi. Konkrečiai vyrų imtyje, savivertė ir socialinis vaidmuo kai kuriuose kontekstuose gali būti stipriau siejami su kompetencijos, savarankiškumo bei gebėjimo „susitvarkyti“ lūkesčiais. Tyrimai rodo, kad vyriškumo normos dažnai apima produktyvumo, statuso, racionalumo bei emocinės kontrolės aspektus, o nesėkmės ar nepakankamumo patyrimas gali būti išgyvenamas kaip grėsmė vyriškumui bei neigiamai paveikti vyrų psichologinę savijautą (Grigienė, 2023; Grigienė et al., 2022). Todėl, gali būti, jog miesteliuose/kaimuose vyrauja vyriškumo normos, pabrėžiančios kompetencijos ir savikontrolės svarbą, todėl kompetencijos trikdymas yra stipresnis vyrų imtyje. Vis dėlto, kadangi nustatyti efektai buvo nedideli ir dauguma kitų psichologinių poreikių rodiklių nesiskyrė, platesnės šių skirtumų interpretacijos turėtų būti vertinamos atsargiai ir tikrinamos būsimuose tyrimuose.

Trečiojo tyrimo uždavinyje statistiškai reikšmingi moderacijos efektai buvo nustatyti tik naudojant bendro savižudiškumo rodiklius (SBQ-R), bet ne savižudiškų minčių riziką pagal SIDAS. Kaip ir minėta, šie instrumentai vertina skirtingus suicidiškumo aspektus. SIDAS orientuojasi į

savižudiškų minčių riziką per pastarąjį mėnesį ir gali būti jautresnis trumpalaikiams emociniams bei situaciniams veiksniams, tuo tarpu SBQ-R apima platesnį ir ilgalaikiškesnį savižudiškumo patyrimą. Galima daryti prielaidą, kad šeimos bendruomeniškumo jausmas ir santykiuose patiriami psichologiniai procesai veikia ne momentiška, bet ilgainiui kaupiasi ir formuoja bendresnį suicidiškumo pažeidžiamumą – veikia kumuliacinis efektas (Marcinkevičiūtė, 2026). Rezultatus paveikti galėjo turėti ir metodiniai skirtumai, kadangi SIDAS analizėse naudotas dichotominis rodiklis galėjo būti mažiau jautrus aptikti smulkesnius sąsajų skirtumus.

Aptariant 3-ojo tyrimo uždavinio rezultatus, reikia paminėti, kad šeimos bendruomeniškumo ir bendro savižudiškumo lygio ryšys buvo stipresnis didmiesčių gyventojų grupėje nei miestų gyventojų grupėje, o miestelių ir kaimų gyventojų grupė užėmė tarpinę padėtį. Didmiesčių grupėje labiausiai išryškėjo kraštutinės prognozuojamo savižudiškumo reikšmės: esant žemam šeimos bendruomeniškumui, prognozuojamas savižudiškumo lygis buvo aukščiausias, o esant aukštam šeimos bendruomeniškumui – žemiausias. Šeimos bendruomeniškumas didmiesčių gyventojams gali atlikti svarbesnį vaidmenį siejant socialinius ryšius ir savižudiškumą, nei miestuose ar miesteliuose/kaimuose. Didmiesčius galima išskirti kaip vietą, kur gyvenimo tempas yra greitesnis: juose gyvena daugiau žmonių, todėl per dieną asmuo įprastai sąveikauja su daugiau asmenų, nei gyvendamas kitose, mažiau urbanizuotose, vietose. Kaip ir minėta įvade, savižudiškumo rizikai svarbu ne tik socialinių ryšių kiekis bei galimybės, bet taip pat kokios kokybės tie santykiai yra ir kaip tuos santykius patiria pats asmuo – t.y koks socialinės integracijos lygis (Durkheim, 2005). Kaip rodo tyrimai, didmiesčių aplinkoje žmonės gali turėti daug socialinių kontaktų, tačiau šie ryšiai nebūtinai pasižymi artumu ar emociniu gilumu (Card & Delgado-Ron, 2025). Platesni socialiniai tinklai gali sudaryti daugiau paviršutiniškų, kasdienių ryšių su kolegomis ar pažįstamais, kurie svarbūs informacijos ar socialinių galimybių požiūriu, tačiau ne visuomet suteikia bendruomeniškumo jausmą. Gyvenant didmiestyje, kur socialiniai tinklai gali būti platesni, tačiau kartu ir fragmentiškesni, artumo, gilesnio ir stabilesnio tarpasmeninio ryšio poreikis niekur nedingsta. Skirtingai nei daugelis kitų socialinių ryšių, kurie gyvenimo eigoje gali gana dažnai keistis dėl studijų, darbo, persikraustymo ar kitų gyvenimo aplinkybių, šeimos santykiai dažnai pasižymi tam tikru tęstinumu ir stabilumu, todėl didmiesčių aplinkoje šeimos bendruomeniškumas gali tapti svarbiu priklausymo bei socialinės integracijos šaltiniu, galinčiu kompensuoti platesniuose, tačiau ne visuomet giliuose socialiniuose tinkluose patiriamą emocinio artumo trūkumą. Tokią interpretaciją iš dalies pagrindžia ir gauti rezultatai. Didmiesčių grupėje esant žemam šeimos bendruomeniškumui buvo prognozuojamas aukščiausias savižudiškumo lygis, o esant aukštam – žemiausias. Tai leidžia kelti prielaidą, kad būtent didmiesčiuose šeimos bendruomeniškumo stoka gali būti susijusi su ryškesniu

savižudiškumo padidėjimu, o stiprūs šeimos ryšiai gali atlikti reikšmingesnę apsauginę vaidmenį nei kitose gyvenamosiose vietose. Kitaip tariant, šeimos kuriamas emocinis artumas ir bendruomeniškumo jausmas gali tapti svarbiu atsvaros mechanizmu platesnių, tačiau fragmentiškesnių socialinių ryšių kontekste (Purcell et al., 2012).

Lyginant gyvenamąsias vietas išryškėjo ne tik skirtumai šeimos bendruomeniškumo ir savižudiškumo sąsajų stiprume, bet ir tai, kaip santykiuose patiriamas autonomijos bei kompetencijos poreikių trikdymas siejasi su savižudiškumu. Tendencija čia tokai pati kaip šeimos bendruomeniškumo: autonomijos ir kompetencijos poreikių trikdymo modeliuose stipriausi ryšiai nustatyti didmiesčių gyventojų grupėje, lyginant su miestų gyventojais. Ir būtent didmiesčių grupėje vėl labiausiai išryškėjo krašutinės prognozuojamo savižudiškumo reikšmės: žemi autonomijos ir kompetencijos trikdymo įverčiai buvo susiję su žemiausiu, o aukšti – su aukščiausiu savižudiškumo lygiu, lyginant su kitomis gyvenamosiomis vietomis. Šis rezultatas gali būti aiškinamas ne tik socialiniais, bet ir psichologiniais mechanizmais. Pagal savi-determinacijos teoriją autonomijos trikdymas pasireiškia santykiuose patiriamu spaudimu, kontrole ar laisvės ribojimu (Ryan & Deci, 2000). Kadangi didmiesčių aplinkoje labiau akcentuojamas individualumas, savirealizacija bei asmeninis pasirinkimas (Hamamura, 2012; Singelis et al., 1995), autonomijos poreikis gali tapti dar svarbesnis nei kitur. Tokiu atveju santykiuose patiriama kontrolė ar nuomonės primetimas gali būti susijęs su stipresnėmis psichologinėmis pasekmėmis. Svarbu pažymėti, kad šios sąsajos išliko ir kontroliuojant amžių bei lytį, todėl nustatyti skirtumai negali būti paaiškinami vien jaunesniu didmiesčių gyventojų amžiumi. Be to, didmiesčių aplinka gali pasižymėti ir socialiniu lyginimusi, kadangi didmiesčiuose konkurencija dėl išteklių, statuso, darbo vietų ar švietimo yra didelė (Gao et al., 2024; Sommet & Elliot, 2023). Šitame kontekste svarbus tampa ir psichologinis kompetencijos trikdymas, susijęs su santykiuose patiriamu nuvertinimu ar jausmu, kad asmens pastangos ir galimybės nėra pripažįstamos (Ryan & Deci, 2000). Galima kelti prielaidą, kad aplinkoje, kurioje yra būdingi aukštesni išoriniai pasiekimų standartai, kompetencijos patyrimas gali tapti ypač svarbus. Tokiu atveju santykiuose patiriamas nepripažinimas, menkinimas ar abejojimas asmens gebėjimais gali stipriau paveikti kompetencijos jausmą bei sustiprinti nepakankamumo jausmą, kuris gali lemti aukštesnę savižudiškumo riziką (Tucker & Wingate, 2014).

Nors miestelių/kaimų vyrų grupėse buvo nustatyti aukštesni kompetencijos trikdymo rodikliai (2-asis tyrimo uždavinys), stipriausios šio veiksnio sąsajos su suicidiškumu pasireiškė didmiesčių grupėje (3-asis tyrimo uždavinys). Gali būti, kad kompetencijos trikdymo mažesnėse gyvenamosiose vietose vyrams ryšys su savižudiškumo rizika ne visada pilnai atsiskleidžia per savižudiškų minčių ar savęs vertinimo klausimynus. Tyrimai rodo, mažesnėse gyvenamosiose vietose socialiniai vaidmenys ir

tradicinės lyčių gali būti stipriau išreikštos (Lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba, 2021), todėl dalis vyrų gali būti mažiau linkę atvirai pripažinti emocinį pažeidžiamumą (ar suicidiškumą) ar ieškoti pagalbos (Grigienė, 2023). Šiame kontekste svarbu tai, kad Lietuvoje aukštesni užbaigtų savižudybių rodikliai dažnai nustatomi būtent regionuose gyvenančių vyrų grupėse (Higienos institutas, n.d.), tad mažesnių gyvenamųjų vietų vyrų psichologiniai sunkumai gali ne visada tiesiogiai atspindėti subjektyviai pateikiamuose savižudiškumo rizikos rezultatuose.

Svarbu atkreipti dėmesį, kad miesteliai ir kaimai šiame tyrime dažniausiai užėmė tarpinę padėtį tarp didmiesčių ir miestų – tiek pagal suicidiškumo rodiklius, tiek pagal bendruomeninių veiksnių ir suicidiškumo sąsajų stiprumą. Tai leidžia manyti, kad socialiniai ryšiai mažesnėse gyvenamosiose vietovėse nebūtinai pasižymi vien tik apsauginiu poveikiu. Nors artimesni socialiniai tinklai gali suteikti daugiau emocinės paramos ir priklausymo jausmo, literatūroje pabrėžiama, kad stipresnė socialinė integracija ne visuomet reiškia mažesnę suicidiškumo riziką (Abrutyn & Mueller, 2016). Mažiau įvairiuose ir glaudesniuose socialiniuose tinkluose asmuo gali būti stipriau veikiamas aplinkos normų, stigmatos ar pagalbos ieškojimą ribojančių nuostatų (van der Sluijs et al., 2025; Gailienė, 2022). Todėl galima kelti prielaidą, kad mažesnėse gyvenamosiose vietovėse bendruomeniniai ryšiai gali veikti ne tik kaip apsauginis, bet ir kaip tam tikrą psichologinį spaudimą palaikantis veiksnys, o tai galėtų iš dalies paaiškinti tarpinę miestelių ir kaimų gyventojų padėtį šiame tyrime. Ateities tyrimuose būtų svarbu detaliau tirti, koku būdu socialinis spaudimas, stigmatizuojančios nuostatos bei pagalbos ieškojimą ribojančios normos veikia suicidiškumo riziką skirtinguose bendruomeniniuose kontekstuose.

Bendrai apžvelgiant gautus rezultatus, svarbu pastebėti dar vieną dalyką - nors tarp gyvenamųjų vietų buvo nustatyti bendruomeninių veiksnių skirtumai, jų skirtumai nebuvo labai dideli. Šiame tyrime gyvenamosios vietos moderacijos efektai išryškėjo tik bendruomeniškumo šeimoje, autonomijos trikdymo ir kompetencijos trikdymo modeliuose, tuo tarpu kitų bendruomeninių veiksnių sąsajos su suicidiškumu tarp gyvenamųjų vietų reikšmingai nesiskyrė. Tai leidžia manyti, kad dalis bendruomeninių veiksnių gali pasižymėti gana universaliu ryšiu su suicidiškumu nepriklausomai nuo gyvenamosios vietos. Kita vertus, rezultatai taip pat rodo, kad tam tikri santykių aspektai – ypač bendruomeniškumas šeimoje bei autonomijos ir kompetencijos patyrimas tarpasmeniniuose santykiuose – skirtinguose gyvenamuosiuose kontekstuose gali įgyti nevienodą psichologinę reikšmę. Didmiesčių kontekste šie santykių aspektai gali tapti ypač svarbūs dėl fragmentiškesnių ir labiau kintančių socialinių tinklų. Tuo tarpu miestų grupė šiame tyrime dažniausiai pasižymėjo žemiausiais suicidiškumo rodikliais bei silpnesnėmis bendruomeninių veiksnių ir suicidiškumo sąsajomis, o miestelių ir kaimų grupė dažniausiai užėmė tarpinę padėtį. Tai leidžia manyti, kad bendruomeninių ryšių poveikis suicidiškumui gali būti

sudėtingesnis nei vien tik didesnio ar mažesnio socialinio artumo klausimas ir gali priklausyti nuo platesnio socialinio bei kultūrinio konteksto.

4.1. Tyrimo ribotumai

Toliau bus aptariami šio tyrimo ribotumai. Pirmiausia, gyvenamoji vieta buvo vertinama remiantis pačių dalyvių pateikta informacija, todėl išlieka tikimybė, kad dalis asmenų savo gyvenamąją vietą galėjo interpretuoti nevienodai. Nors dalyviams buvo pateiktos gyvenamųjų vietų kategorijos, nebuvo papildomai tikrinama, ar jų pasirinkimai tiksliai atitinka administracinius ar demografinius kriterijus. Dėl to galėjo atsirasti tam tikrų klasifikavimo netikslumų, kurie galėjo sumažinti skirtumus tarp gyvenamųjų vietų grupių bei susilpninti nustatytus efektus. Tikėtina, kad tiksliau apibrėžus gyvenamųjų vietų kategorijas arba papildomai vertinant objektyvius gyvenamosios vietos rodiklius (pvz., gyventojų skaičių, tankį, regiono tipą), kai kurie nustatyti skirtumai galėjo būti dar ryškesni.

Kitas svarbus ribotumas susijęs su netolygiu lyties pasiskirstymu – didžiąją tyrimo imties dalį sudarė moterys. Nors lytis analizėse buvo kontroliuojama, netolygus pasiskirstymas galėjo riboti galimybes tiksliau atspindėti vyrų ir moterų skirtumus. Tai ypač svarbu atsižvelgiant į Lietuvos kontekstą, kuriame vyrų savižudybių rodikliai išlieka reikšmingai didesni nei moterų. Kai kuriuose šiame tyrime atliktuose modeliuose taip pat buvo stebimi gyvenamosios vietos ir lyties sąveikos efektai, leidžiantys manyti, kad gyvenamosios vietos reikšmė skirtingoms lytims gali pasireikšti nevienodai. Galima daryti prielaidą, kad didesnė vyrų imtis būtų leidusi tiksliau įvertinti gyvenamosios vietos ir bendruomeninių veiksnių sąsajas bei galbūt išryškinti papildomus skirtumus, ypač mažesnių gyvenamųjų vietovių grupėse.

Taip pat svarbu pažymėti, kad tyrimas buvo skerspjūvio pobūdžio, todėl negalima daryti priežastinių išvadų apie nustatytas sąsajas. Nors šiame tyrime bendruomeniniai veiksniai buvo interpretuojami kaip galimi suicidiškumo apsauginiai ar rizikos veiksniai, neatmetama galimybė, kad ryšiai gali būti abipusiai. Pavyzdžiui, aukštesnis suicidiškumo lygis gali būti susijęs ne tik su mažesniu bendruomeniškumo jausmu ar didesniu psichologinių poreikių trikdymu, bet ir pats prisidėti prie socialinio atsitraukimo, neigiamo santykių vertinimo ar bendruomeninių ryšių silpnėjimo. Longitudiniai tyrimai ateityje leistų tiksliau įvertinti šių ryšių kryptingumą bei galimus priežastinius mechanizmus.

Dar reikėtų atkreipti dėmesį į tai, kad šiame tyrime bendruomeniniai veiksniai daugiausia buvo vertinami per artimiausius socialinius santykius – šeimą, draugus bei artimuose santykiuose patiriamą

autonomijos, kompetencijos ir susietumo poreikių palaikymą ar trikdimą. Nors toks pasirinkimas leido giliau nagrinėti artimos socialinės aplinkos reikšmę, platesni bendruomeniškumo aspektai nebuvo vertinti. Ateities tyrimuose būtų naudinga įtraukti ir platesnius bendruomenės rodiklius – kaimynystės ryšius, dalyvavimą organizacijose, vietinę bendruomeninę veiklą, religinį įsitraukimą ar platesnių socialinių tinklų ypatumus.

4.2. Tolimesnės tyrimų kryptys

Gauti rezultatai taip pat iškėlė tolesnių tyrimų kryptis. Nors šiame tyrime stipriausios sąsajos su mažesniu suicidiškumu nustatytos šeimos bendruomeniškumo rodikliuose, ateities tyrimuose būtų naudinga detaliau analizuoti, ar skirtinguose amžiaus tarpsniuose nesikeičia skirtingų bendruomeninių kontekstų reikšmė suicidiškumo rizikai. Galima daryti prielaidą, kad skirtingais gyvenimo etapais gali skirtis ne tik socialinių ryšių pobūdis, bet ir tai, kurie bendruomeniniai ryšiai tampa svarbiausiais emocinės paramos bei priklausymo šaltiniais. Taip pat, miestų grupė daugelyje analizių užėmė tarpinę padėtį tarp didmiesčių ir miestelių/kaimų. Tai leidžia kelti prielaidą, kad tam tikro dydžio miestai gali pasižymėti specifiniu socialiniu kontekstu, kuriame derinasi urbanizuotai aplinkai būdingos galimybės bei artimesnių socialinių ryšių teikiama socialinė integracija. Vis dėlto ši prielaida šiame tyrime nebuvo tiesiogiai tikrinama, todėl ateities tyrimuose būtų naudinga detaliau analizuoti socialinių tinklų struktūrą, įvairovę bei bendruomeninių ryšių ypatumus skirtingose gyvenamosiose vietovėse. Tą galima būtų padaryti papildomai analizuojant socialinių tinklų struktūrą, įvairovę bei tankį. Tai leistų įvertinti, ar miestų grupėje nustatyta tarpinė padėtis gali būti susijusi su specifiniu socialinių ryšių modeliu, kuriame derinasi platesni socialiniai tinklai ir artimesni tarpasmeniniai ryšiai.

4.3. Rekomendacijos

Klinikiniame darbe iš gautų rezultatų galima suformuluoti kelias praktines rekomendacijas.

1. Vertinant miestelių ir kaimų gyventojų, ypač vyrų, psichologinius sunkumus, svarbu atkreipti dėmesį ne tik į socialinių ryšių buvimą, bet ir į tai, kaip žmogus patiria savo vertę artimuose santykiuose. Kompetencijos trikdymo patirtys gali būti susijusios su nepakankamumo, nuvertinimo jausmu ar sunkumu atitikti sau ir aplinkiniams svarbius lūkesčius.

2. Vertinant suicidiškumo riziką didmiesčių gyventojų grupėje, svarbu neapsiriboti vien socialinių ryšių buvimo vertinimu. Asmuo gali palaikyti daug socialinių kontaktų ir kartu patirti mažą bendruomeniškumo jausmą, todėl svarbu gilintis į emocinį artumą, priklausymo jausmą ir santykių patyrimą.
3. Vertinant suicidiškumo riziką naudinga atkreipti dėmesį į santykiuose patiriamą autonomijos bei kompetencijos ribojimą, kontrolę ir spaudimą - šie aspektai gali būti susiję su didesniu psichologiniu pažeidžiamumu, ypač didmiesčiuose.
4. Šeimos bendruomeniškumas išsiskiria kaip vienas stipriausiai su suicidiškumu susijusių bendruomeninių veiksnių, todėl klinikiniam vertinime svarbu atkreipti dėmesį ne tik į formalių šeimos ryšių buvimą, bet ir į tai, ar žmogus šeimoje patiria bendruomeniškumo jausmą. Ypač didmiesčių gyventojų grupėje gali būti svarbu daugiau dėmesio skirti šeimos santykių patyrimui.

5. IŠVADOS

1. Suicidiškumo rodikliai skyrėsi pagal gyvenamąją vietą: mažiausias suicidiškumas buvo tarp miestų gyventojų, didmiesčių gyventojų – didžiausias, o miestelių ir kaimų gyventojų rodikliai buvo tarpiniai.
2. Gyvenamoji vieta buvo susijusi su bendruomeniškumo jausmo šeimoje, tačiau ne draugų aplinkoje skirtumais. Miestų gyventojai pasižymėjo stipriausiu bendruomeniškumo jausmu šeimoje, didmiesčių gyventojai – silpniausiu, o miestelių/kaimų gyventojai užėmė tarpinę padėtį.
3. Daugumos tarpasmeninių poreikių palaikymo ir trikdyto rodikliai tarp gyvenamųjų vietų grupių nesiskyrė. Skirtumai nustatyti tik kompetencijos trikdyto srityje – aukštesni jo rodikliai būdingi miestelių ir kaimų gyventojams, ypač vyrams.
4. Bendruomeninių veiksmų ir savižudiškumo ryšys skyrėsi tarp gyvenamųjų vietų. Didmiesčių gyventojų grupėje didesnis bendruomeniškumo jausmas ir mažesnis autonomijos bei kompetencijos poreikių trikdymas stipriausiai siejasi su mažesne suicidiškumo rizika, o miestų grupėje šios sąsajos silpniausios.

LITERATŪRA

- Abidin, F. A., Yudiana, W., & Fadilah, S. H. (2022). Parenting style and emotional well-being among adolescents: The role of basic psychological needs satisfaction and frustration. *Frontiers in Psychology, 13*, Article 901646. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2022.901646>
- Abrutyn, S., & Mueller, A. S. (2016). When too much integration and regulation hurts: Reenvisioning Durkheim's altruistic suicide. *Society and Mental Health, 6*(1), 56–71. <https://doi.org/10.1177/2156869315604346>
- Arango, A., Brent, D., Grupp-Phelan, J., Barney, B. J., Spirito, A., Mroczkowski, M. M., Shenoi, R., Mahabee-Gittens, M., Casper, T. C., & King, C. (2023). Social connectedness and adolescent suicide risk. *Journal of Child Psychology and Psychiatry, 65*(6), 785–797. <https://doi.org/10.1111/jcpp.13908>
- Bandile, A. (2024). The effect of urbanization on community social networks and support systems. *International Journal of Humanity and Social Sciences, 3*(3), 46–59.
- Barrigon, M. L., & Cegla-Schvartzman, F. (2020). Sex, gender, and suicidal behavior. *Current Topics in Behavioral Neurosciences, 46*, 89–115. https://doi.org/10.1007/7854_2020_165
- Beghi, M., Butera, E., Cerri, C. G., Cornaggia, C. M., Febbo, F., Mollica, A., Berardino, G., Piscitelli, D., Resta, E., Logroscino, G., Daniele, A., Altamura, M., Bellomo, A., Panza, F., & Lozupone, M. (2021). Suicidal behaviour in older age: A systematic review of risk factors associated to suicide attempts and completed suicides. *Neuroscience & Biobehavioral Reviews, 127*, 193–211. <https://doi.org/10.1016/j.neubiorev.2021.04.011>
- Bronfenbrenner, U. (1979). *The ecology of human development: Experiments by nature and design*. Harvard University Press.
- Burrows, S., & Laflamme, L. (2006). Suicide mortality in South Africa. *Social Psychiatry and Psychiatric Epidemiology, 41*(2), 108–114. <https://doi.org/10.1007/s00127-005-0004-4>
- Cabello, M., Miret, M., Ayuso-Mateos, J. L., Caballero, F. F., Chatterji, S., Tobiasz-Adamczyk, B., Haro, J. M., Koskinen, S., Leonardi, M., & Borges, G. (2020). Cross-national prevalence and factors associated with suicide ideation and attempts in older and young-and-middle age people. *Aging & Mental Health, 24*(9), 1533–1542. <https://doi.org/10.1080/13607863.2019.1603284>

- Canetto, S. S. (2008). Women and suicidal behavior: A cultural analysis. *American Journal of Orthopsychiatry*, 78(2), 259–266.
- Canetto, S. S., & Sakinofsky, I. (1998). The gender paradox in suicide. *Suicide and Life-Threatening Behavior*, 28(1), 1–23.
- Card, K., & Delgado-Ron, J. A. (2025). Do rural–urban differences in social environments act as barriers to social wellbeing? A cross-sectional study. *Urban Science*, 9(7), Article 248. <https://doi.org/10.3390/urbansci9070248>
- Casant, J., & Helbich, M. (2022). Inequalities of suicide mortality across urban and rural areas: A literature review. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 19(5), Article 2669. <https://doi.org/10.3390/ijerph19052669>
- Cheong, K. S., Choi, M. H., Cho, B. M., Yoon, T. H., Kim, C. H., Kim, Y. M., & Hwang, I. K. (2012). Suicide rate differences by sex, age, and urbanicity, and related regional factors in Korea. *Journal of Preventive Medicine and Public Health*, 45(2), 70–77. <https://doi.org/10.3961/jpmph.2012.45.2.70>
- Collins, S. E., Clifasefi, S. L., Stanton, J., Straits, K. J. E., Gil-Kashiwabara, E., Espinosa, P. R., Nicasio, A. V., Andrasik, M. P., Hawes, S. M., Miller, K. A., Nelson, L. A., Orfaly, V. E., Duran, B. M., & Wallerstein, N. (2018). Community-based participatory research (CBPR): Towards equitable involvement of community in psychology research. *American Psychologist*, 73(7), 884–898. <https://doi.org/10.1037/amp0000167>
- Dadašev, S., Skruibis, P., Gailienė, D., Latakienė, J., & Grižas, A. (2016). Too strong? Barriers from getting support before a suicide attempt in Lithuania. *Death Studies*, 40(8), 507–512. <https://doi.org/10.1080/07481187.2016.1184725>
- Dalton, J. H., Elias, M. J., & Wandersman, A. (2007). *Community psychology: Linking individuals and communities*. Thomson/Wadsworth.
- De Leo, D., & Altin, M. (2025). Revisiting cultural issues in suicide rates: The case of Western countries. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 22(4), Article 596.
- Durkheim, É. (2005). *Suicide: A study in sociology*. Routledge.
- Eurostat. (2025). *Death due to suicide, by sex* [Data set]. European Commission. <https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/tps00122/default/table?lang=en>

- Fitzpatrick, K. M., Harris, C., & Drawve, G. (2020). How bad is it? Suicidality in the middle of the COVID-19 pandemic. *Suicide and Life-Threatening Behavior*, 50(6), 1241–1249. <https://doi.org/10.1111/sltb.12655>
- Fontanella, C. A., Hiance-Steelesmith, D. L., Phillips, G. S., Bridge, J. A., Lester, N., Sweeney, H. A., & Campo, J. V. (2015). Widening rural-urban disparities in youth suicides, United States, 1996–2010. *JAMA Pediatrics*, 169(5), 466–473. <https://doi.org/10.1001/jamapediatrics.2014.3561>
- Gailienė, D. (2015). *Gyvenimas po lūžio: Kultūrinių traumų psichologiniai padariniai*. Eugrimas.
- Gailienė, D., Skruibis, P., Dadašev, S., & Grigienė, D. (2022). *Savižudiškumo tendencijos ir sociokultūriniai suicidinės rizikos veiksniai Lietuvoje: rekomendacijos nacionalinę ir regioninę savižudybių prevenciją kuriančioms institucijoms*. Vilniaus universiteto leidykla.
- Grigienė, D. (2023). *Vyriškumo sąsajos su suicidiškumu* [Daktaro disertacija, Vilniaus universitetas]. <https://doi.org/10.15388/VU.THESIS.545>
- Gužas, J., Skruibis, P., Mažulytė-Rašytinė, E., Grigienė, D., Dadašev, S., Rimkevičienė, J., & Gailienė, D. (2024). Savižudiškų minčių intensyvumo skalė (SIDAS) ir savižudiško elgesio klausimynas – patikslintas (SBQ-R): Lietuviškų versijų psichometriniai rodikliai. *Psichologija*, 70, 74–91. <https://doi.org/10.15388/Psichol.2024.70.5>
- Hamamura, T. (2012). Are cultures becoming individualistic? A cross-temporal comparison of individualism–collectivism in the United States and Japan. *Personality and Social Psychology Review*, 16(1), 3–24.
- Helbich, M., Blüml, V., de Jong, T., Plener, P. L., Kwan, M. P., & Kapusta, N. D. (2017). Urban–rural inequalities in suicide mortality: A comparison of urbanicity indicators. *International Journal of Health Geographics*, 16(1), Article 39. <https://doi.org/10.1186/s12942-017-0112-x>
- Higienos institutas. (n.d.). *Savižudybių statistikos tendencijos Lietuvoje*. Retrieved May 23, 2026, from https://www.hi.lt/uploads/Institutas/statistika/Savizudybiu_statistika_Lietuvoje.pdf
- Hill, R. M., & Pettit, J. W. (2013). The role of autonomy needs in suicidal ideation: Integrating the interpersonal-psychological theory of suicide and self-determination theory. *Archives of Suicide Research*, 17(3), 288–301. <https://doi.org/10.1080/13811118.2013.777001>
- Hirsch, J. K., & Cukrowicz, K. C. (2014). Suicide in rural areas: An updated review of the literature. *Journal of Rural Mental Health*, 38(2), 65–78. <https://doi.org/10.1037/rmh0000018>

- Ivey-Stephenson, A. Z., Crosby, A. E., Jack, S. P. D., Haileyesus, T., & Kresnow-Sedacca, M. J. (2017). Suicide trends among and within urbanization levels by sex, race/ethnicity, age group, and mechanism of death—United States, 2001–2015. *Morbidity and Mortality Weekly Report: Surveillance Summaries*, 66(18), 1–16. <https://doi.org/10.15585/mmwr.ss6618a1>
- Jasilionis, D., Grigoriev, P., Stumbrys, D., & Stankūnienė, V. (2020). Individual and contextual determinants of male suicide in the post-communist region: The case of Lithuania. *Population, Space and Place*, 26(8), e2372. <https://doi.org/10.1002/psp.2372>
- Judd, F., Cooper, A.-M., Fraser, C., & Davis, J. (2006). Rural suicide—People or place effects? *Australian & New Zealand Journal of Psychiatry*, 40(3), 208–216. <https://doi.org/10.1080/j.1440-1614.2006.01776.x>
- Kalediene, R., & Petrauskiene, J. (2004). Inequalities in daily variations of deaths from suicide in Lithuania: Identification of possible risk factors. *Suicide and Life-Threatening Behavior*, 34(2), 138–145. <https://doi.org/10.1521/SULI.34.2.138.32786>
- Marcinkevičiūtė, M. (2026). *Priešsuicidinės kančios patirtis: mėginusių nusižudyti žmonių perspektyva* [Daktaro disertacija, Vilniaus universitetas]. <https://doi.org/10.15388/VU.THESIS.893>
- Neal, Z. P., & Neal, J. W. (2014). The (in)compatibility of diversity and sense of community. *American Journal of Community Psychology*, 53(1–2), 1–12. <https://doi.org/10.1007/S10464-013-9608-0>
- Nock, M. K., Borges, G., Bromet, E. J., Cha, C. B., Kessler, R. C., & Lee, S. (2008). Suicide and suicidal behavior. *Epidemiologic Reviews*, 30(1), 133–154. <https://doi.org/10.1093/epirev/mxn002>
- O'Connor, R. C., & Kirtley, O. J. (2018). The integrated motivational-volitional model of suicidal behaviour. *Philosophical Transactions of the Royal Society B: Biological Sciences*, 373(1754), Article 20170268. <https://doi.org/10.1098/rstb.2017.0268>
- Oliffe, J. L., Rossnagel, E., Seidler, Z. E., Kealy, D., Ogrodniczuk, J. S., & Rice, S. M. (2019). Men's depression and suicide. *Current Psychiatry Reports*, 21(10), Article 103. <https://doi.org/10.1007/s11920-019-1088-y>
- Osman, A., Bagge, C. L., Gutierrez, P. M., Konick, L. C., Kopper, B. A., & Barrios, F. X. (2001). The Suicidal Behaviors Questionnaire-Revised (SBQ-R): Validation with clinical and nonclinical samples. *Assessment*, 8(4), 443–454. <https://doi.org/10.1177/107319110100800409>

- Peterson, N. A., Speer, P. W., & McMillan, D. W. (2008). Validation of a brief sense of community scale: Confirmation of the principal theory of sense of community. *Journal of Community Psychology*, 36(1), 61–73. <https://doi.org/10.1002/jcop.20217>
- Rimkevičienė, J., Grigienė, D., Dadašev, S., Skruibis, P., & Gailienė, D. (2024). Unravelling the complexity of suicidality: A network analysis of theory-driven and culturally relevant suicide risk factors in a country with high suicide rates. *Nordic Journal of Psychiatry*, 78(8), 743–751. <https://doi.org/10.1080/08039488.2024.2424960>
- Rocchi, M., Pelletier, L., Cheung, S., Baxter, D., & Beaudry, S. (2017). Assessing need-supportive and need-thwarting interpersonal behaviours: The Interpersonal Behaviours Questionnaire (IBQ). *Personality and Individual Differences*, 104, 423–433. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2016.08.034>
- Ryan, R. M., & Deci, E. L. (2000). Self-determination theory and the facilitation of intrinsic motivation, social development, and well-being. *American Psychologist*, 55(1), 68–78. <https://doi.org/10.1037/0003-066X.55.1.68>
- Skruibis, P., Rimkevičienė, J., Dadašev, S., Grigienė, D., Marcinkevičiūtė, M., & Čepulienė, A. A. (2021). *Savižudybių prevencijos sistemos veiksmingumo tyrimas savivaldybėse*. Vilniaus universitetas.
- Tucker, R. P., & Wingate, L. R. (2014). Basic need satisfaction and suicidal ideation: A self-determination perspective on interpersonal suicide risk and suicidal thinking. *Archives of Suicide Research*, 18(3), 282–294. <https://doi.org/10.1080/13811118.2013.824839>
- Turecki, G., & Brent, D. A. (2016). Suicide and suicidal behaviour. *The Lancet*, 387(10024), 1227–1239. [https://doi.org/10.1016/S0140-6736\(15\)00234-2](https://doi.org/10.1016/S0140-6736(15)00234-2)
- Van Orden, K. A., Witte, T. K., Cukrowicz, K. C., Braithwaite, S. R., Selby, E. A., & Joiner, T. E. (2010). The interpersonal theory of suicide. *Psychological Review*, 117(2), 575–600. <https://doi.org/10.1037/a0018697>
- Van Spijker, B. A. J., Batterham, P. J., Cleave, A. L., Farrer, L., Christensen, H., Reynolds, J., & Kerkhof, A. J. F. M. (2014). The Suicidal Ideation Attributes Scale (SIDAS): Community-based validation study of a new scale for the measurement of suicidal ideation. *Suicide and Life-Threatening Behavior*, 44(4), 408–419. <https://doi.org/10.1111/sltb.12084>
- Värnik, P. (2012). Suicide in the world. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 9(3), 760–771. <https://doi.org/10.3390/IJERPH9030760>

- Vosylis, R., & Erentaitė, R. (2022). Interpersonal Behaviors Questionnaire (IBQ) applied to parenting of emerging adults: Dimensional structure and criterion validity. *BMC Psychology*, 10(1). <https://doi.org/10.1186/S40359-022-00983-6>
- Yip, P. S. F., Callanan, C., & Yuen, H. P. (2000). Urban/rural and gender differentials in suicide rates: East and West. *Journal of Affective Disorders*, 57(1–3), 99–106. [https://doi.org/10.1016/S0165-0327\(99\)00058-0](https://doi.org/10.1016/S0165-0327(99)00058-0)
- Zalsman, G., Hawton, K., Wasserman, D., van Heeringen, K., Arensman, E., Sarchiapone, M., Carli, V., Höschl, C., Barzilay, R., Balazs, J., Purebl, G., Kahn, J. P., Sáiz, P. A., Lipsicas, C. B., Bobes, J., Cozman, D., Hegerl, U., & Zohar, J. (2016). Suicide prevention strategies revisited: 10-year systematic review. *The Lancet Psychiatry*, 3(7), 646–659. [https://doi.org/10.1016/S2215-0366\(16\)30030-X](https://doi.org/10.1016/S2215-0366(16)30030-X)

PRIEDAI

1 priedas. DIRBTINIO INTELEKTO (DI) NAUDOJIMO DEKLARACIJA

Studento/ės vardas ir pavardė: Adomas Gražinis

Baigiamojo darbo tema: Lietuvos didmiesčių ir regionų gyventojų savivaidiškumo ir bendruomeninių veiksmų ryšys

Vadovaudamasis/i „Dirbtinio intelekto naudojimo Vilniaus universitete gairėmis“, patvirtinu, kad rengdamas/a šį baigiamąjį darbą:

1. **Prisiimu atsakomybę** už viso darbe pateikto turinio kūrimą ir jo originalumą. Patvirtinu, kad generatyvinio DI įrankiai buvo naudojami tik kaip pagalbinė priemonė, o ne kaip darbo bendraautoris ar autorius.
2. **Atlikau turinio patikrą (validaciją).** Visa DI pateikta informacija buvo patikrinta pirminiuose šaltiniuose.
3. **Užtikrinu duomenų saugą.** Į DI sistemas nekėliau konfidencialių tyrimo duomenų, asmens duomenų ar nepublikuotos medžiagos.

Darbe dirbtinis intelektas panaudotas:

Naudojimo sritis	Panaudotas / nenaudotas	Panaudoti DI įrankiai (pvz., ChatGPT 5.3)	Kita svarbi informacija
Literatūros paieškai	☒ Panaudota ☐ Nenaudota	ChatGPT-5.5	
Tyrimo stimulinės medžiagos kūrimui	☐ Panaudota ☒ Nenaudota		
Santraukos vertimui į anglų kalbą	☒ Panaudota	ChatGPT-5.5	

	☐ Nenaudota		
Gramatinių klaidų paieškai	☐ Panaudota ☒ Nenaudota		
Kita... <i>[įrašykite]</i>	☐ Panaudota ☐ Nenaudota		
Kita... <i>[įrašykite]</i>	☐ Panaudota ☐ Nenaudota		
Kita... <i>[įrašykite]</i>	☐ Panaudota ☐ Nenaudota		

Data: 2026.05.25

2 priedas. Bendruomenės patyrimo klausimyno konfirmatorinės faktoriaus analizės rezultatai.

Kadangi Lietuvoje BSCS klausimynas nėra adaptuotas, o šiame tyrime jis buvo taikomas šeimos ir draugų bendruomenių kontekste, prieš atliekant pagrindines analizes buvo įvertinta jo faktoriaus struktūra taikant konfirmatorinę faktoriaus analizę (CFA). Analizės buvo atliekamos naudojant Maximum Likelihood with Robust standard errors (MLR) metodą, kuris yra mažiau jautrus duomenų nukrypimams nuo normalaus pasiskirstymo ir leidžia gauti patikimesnius modelio tinkamumo bei parametų įverčius (Li, 2016). Trūkstami duomenys buvo tvarkomi taikant Full Information Maximum Likelihood (FIML) metodą, kuris leidžia analizėje panaudoti visą prieinamą informaciją net ir tais atvejais, kai dalis atsakymų yra praleisti (Sorgente et al., 2025). Skirtingai nei metodai, pašalinantys visus dalyvius, turinčius bent vieną trūkstamą reikšmę, FIML leidžia išsaugoti didesnę imtį ir sumažinti informacijos praradimą. Papildomai buvo įvertinta, ar trūkstamų duomenų tvarkymo būdas turi įtakos gautiems

rezultatams. Tuo tikslu modeliai buvo pakartotinai įvertinti taikant listwise deletion metodą ir palyginti su modeliais, apskaičiuotais naudojant FIML. Gauti rezultatai parodė, kad modelių tinkamumo rodikliai ir faktoriniai svoriai abiem atvejais buvo praktiškai identiški, o tai leidžia manyti, kad modelių struktūra išlieka stabili nepriklausomai nuo pasirinkto trūkstamų duomenų tvarkymo metodo.

Pirmiausia buvo įvertintas vieno bendro bendruomeniškumo faktoriaus modelis, kuriame visi aštuoni klausimyno teiginiai buvo priskirti vienam latentiniam faktoriui. Šeimos bendruomenės atveju vienfaktorinio modelio tinkamumo rodikliai nebuvo optimalūs: $\chi^2(20) = 330.12$, $p < .001$, CFI = .894, TLI = .851, RMSEA = .095, SRMR = .047. Nors visi faktoriniai svoriai buvo statistiškai reikšmingi, modelio rodikliai leido manyti, kad vieno faktoriaus struktūra nepakankamai tiksliai atspindi duomenis. Papildomai įvertinus modifikacijos indeksus paaiškėjo, kad tarp kai kurių teiginių egzistuoja papildomos sąsajos, leidžiančios manyti, jog bendruomeniškumo struktūra gali būti sudaryta iš kelių tarpusavyje susijusių dimensijų. Toliau buvo testuojamas keturių pirmojo lygmens faktorių modelis. Jį sudarė keturios tarpusavyje susijusios dimensijos: poreikių atliepimas, priklausymas bendruomenei, įtaka bendruomenėje ir emocinis susietumas. Kiekvieną faktorių sudarė po du klausimyno teiginius. Keturių faktorių modelis parodė gerą atitikimą duomenims. Šeimos bendruomenės modelio tinkamumo rodikliai buvo: $\chi^2(14) = 75.30$, $p < .001$, CFI = .979, TLI = .958, RMSEA = .050, SRMR = .020. Visų teiginių faktoriniai svoriai buvo statistiškai reikšmingi ir rodė pakankamai stiprų ryšį tarp teiginių ir jiems priskirtų latentinių dimensijų. Papildomai buvo įvertinti šeimos bendruomenės skalės patikimumo ir konvergentinio validumo rodikliai. Subskalių McDonald's omega (ω) rodikliai svyravo nuo .692 iki .879, o bendras klausimyno įvertis pasižymėjo labai aukštu patikimumu ($\omega = .932$). Vidutinė paaiškintos variacijos dalis (AVE) visiems faktoriams viršijo rekomenduojamą .50 ribą (AVE = .630–.901), rodydama gerą konvergentinį validumą.

Nors keturių faktorių modeliai pasižymėjo geru struktūriniu tinkamumu, paaiškėjo, kad subskalės tarpusavyje buvo labai glaudžiai susijusios. Šeimos bendruomenės modelyje faktorių koreliacijos svyravo nuo $r = .747$ iki $r = .930$. Tokie rezultatai rodo, kad skirtingos bendruomeniškumo dimensijos stipriai persidengia ir gali atspindėti platesnį bendrą bendruomeniškumo konstruklą.

Dėl aukštų faktorių tarpusavio koreliacijų papildomai buvo bandyta įvertinti aukštesnio lygmens (angl. second-order) modelį, kuriame keturi pirmojo lygmens faktoriai būtų sujungiami į vieną bendrą bendruomeniškumo faktorių. Toks sprendimas buvo pasirinktas remiantis ankstesniais tyrimais, kuriuose bendruomeniškumo jausmas aprašomas kaip bendras konstruktas, sudarytas iš kelių glaudžiai susijusių dimensijų (Peterson et al., 2008). Vis dėlto šiame tyrime aukštesnio lygmens modelis pasirodė nestabilus

– buvo gauti neleistini sprendiniai (neigiamos latentinių kintamųjų dispersijos), todėl modelio tinkamumo nebuvo galima patikimai įvertinti. Viena iš galimų tokio rezultato priežasčių gali būti ribotas indikatorių skaičius pirmojo lygmens faktoriuose, kadangi kiekvieną jų sudarė tik po du indikatorius.

Analogiška analizė buvo atlikta ir draugų bendruomenės skalei. Vienfaktorinis modelis parodė geresnį atitikimą duomenims nei šeimos atveju: $\chi^2(20) = 138.45$, $p < .001$, CFI = .975, TLI = .965, RMSEA = .059, SRMR = .023. Vis dėlto, remiantis teorine klausimyno struktūra, papildomai buvo testuojamas ir keturių faktorių modelis, kuris pasižymėjo dar geresniais tinkamumo rodikliais: $\chi^2(14) = 50.00$, $p < .001$, CFI = .993, TLI = .986, RMSEA = .039, SRMR = .012. Kaip ir šeimos bendruomenės modelyje, nustatytos labai aukštos faktorių tarpusavio koreliacijos ($r = .805\text{--}.953$), rodančios stiprų ryšį tarp subskalių ir leidžiančios pagrįsti bendro bendruomeniškumo rodiklio naudojimą. Papildomai buvo įvertinti draugų bendruomenės skalės patikimumo ir konvergentinio validumo rodikliai. Subskalių McDonald's omega (ω) rodikliai svyravo nuo .703 iki .895, o bendras klausimyno įvertis pasižymėjo labai aukštu patikimumu ($\omega = .945$). Vidutinė paaiškintos variacijos dalis (AVE) visiems faktoriams viršijo rekomenduojamą .50 ribą (AVE = .616–.884), rodydama gerą konvergentinį validumą.

Atsižvelgiant į ankstesnius tyrimus bei šiame tyrime nustatytas itin aukštas faktorių tarpusavio koreliacijas, pagrindinėse analizėse buvo naudojamas bendras BSCS įvertis, apskaičiuotas suvidurkinant visų klausimyno teiginių reikšmes. Vis dėlto keturių faktorių modelio rezultatai leidžia manyti, kad prireikus klausimynas gali būti interpretuojamas ir naudojamas remiantis atskiromis jo subskalėmis

3 priedas. Tarpasmeninio elgesio klausimyno konformatorinė faktorinė analizė.

Siekiant įvertinti, ar ši struktūra pasitvirtina ir dabartinėje tyrimo imtyje, papildomai buvo atlikta konfirmatorinė faktorinė analizė (CFA), taikant MLR metodą, o trūkstami duomenys buvo tvarkomi naudojant FIML metodą. Modelio tinkamumo rodikliai parodė labai gerą šešių faktorių modelio atitikimą duomenims: $\chi^2(237) = 799.34$, $p < .001$, CFI = .970, TLI = .965, RMSEA = .039 (90 % PI [.037–.042]), SRMR = .027. Standartizuoti faktorių svoriai buvo aukšti ir statistiškai reikšmingi ($\lambda = .728\text{--}.930$, $p < .001$), rodydami stiprų ryšį tarp indikatorių ir jiems priskirtų latentinių faktorių. Papildomai buvo įvertinti klausimyno patikimumo ir konvergentinio validumo rodikliai. Faktorių patikimumo rodikliai buvo aukšti ($\omega = .880\text{--}.936$), o vidutinė paaiškintos variacijos dalis (AVE) visais atvejais viršijo rekomenduojamą .50 ribą (AVE = .657–.778), rodydama gerą konvergentinį validumą.

Kaip ir šeimos bendruomeniškumo klausimyno atveju, buvo patikrinta, ar trūkstančių duomenų tvarkymo būdas turi įtakos gautiems rezultatams. Tuo tikslu modelis papildomai buvo pakartotinai įvertintas taikant listwise deletion metodą ir palygintas su FIML pagrindu apskaičiuotu modeliu. Gauti rezultatai parodė, kad modelių tinkamumo rodikliai ir faktoriniai svoriai abiem atvejais buvo praktiškai identiški, o tai leidžia manyti, kad modelio struktūra išlieka stabili nepriklausomai nuo pasirinkto trūkstančių duomenų tvarkymo metodo.

4 priedas. Tiriamųjų kintamųjų asimetrijos ir eksceso rodikliai.

Kintamasis	Asimetrija	Ekscesas
BSCS šeima	-1,963	4,357
BSCS draugai	-1,185	1,459
IBQ autonomijos palaikymas	-1,059	1,226
IBQ autonomijos trikdydas	0,515	-0,773
IBQ kompetencijos palaikymas	-0,980	0,686
IBQ kompetencijos trikdydas	1,121	0,542
IBQ susietumo palaikymas	-0,667	0,119
IBQ susietumo trikdydas	0,968	0,266
SBQ-R bendras balas	1,424	1,538
SIDAS bendras balas	2,663	7,049
SIDAS-log	1,894	1,758

Kaip matoma 3 priede, galima teigti, kad daugumos kintamųjų pasiskirstymas buvo artimas normaliajam, tačiau kai kurie kintamieji pasižymėjo ryškesniais nukrypimais nuo normalumo. Didžiausi nukrypimai nustatyti SIDAS bendro balo rodiklyje, kuris pasižymėjo didele teigiama asimetrija ir padidėjusiu ekscesu. Likusių kintamųjų asimetrijos ir eksceso rodikliai buvo laikomi priimtinais parametrinių statistinių metodų taikymui, ypač atsižvelgiant į didelį tyrimo imties dydį.

5 priedas. Tyrime naudotų kintamųjų koreliacijų matrica.

Skalės	BSCS šeima	BSCS draugai	IBQ AP	IBQ KP	IBQ SP	IBQ AT	IBQ KT	IBQ ST	SBQ-R	SIDAS- log
BSCS šeima	-									
BSCS draugai	0,41	-								
IBQ AP	0,43	0,40	-							
IBQ KP	0,45	0,41	0,67	-						
IBQ SP	0,45	0,46	0,63	0,71	-					
IBQ AT	-0,30	-0,30	-0,58	-0,43	-0,44	-				
IBQ KT	-0,36	-0,35	-0,51	-0,47	-0,46	0,63	-			
IBQ ST	-0,45	-0,42	-0,52	-0,56	-0,62	0,60	0,64	-		
SBQ_R	-0,33	-0,17	-0,27	-0,25	-0,27	0,28	0,27	0,25	-	
SIDAS	-0,31	-0,16	-0,23	-0,24	-0,25	0,25	0,26	0,25	0,67	-

Pastaba. Visi koreliaciniai ryšiai statistiškai reikšmingi, $p < .001$. AP – autonomijos palaikymas; KP – kompetencijos palaikymas; SP – susietumo palaikymas; AT – autonomijos trikdymas; KT – kompetencijos trikdymas; ST – susietumo trikdymas. SIDAS koreliacinėje analizėje pateikiamas naudojant logaritmiškai transformuotą kintamąjį.